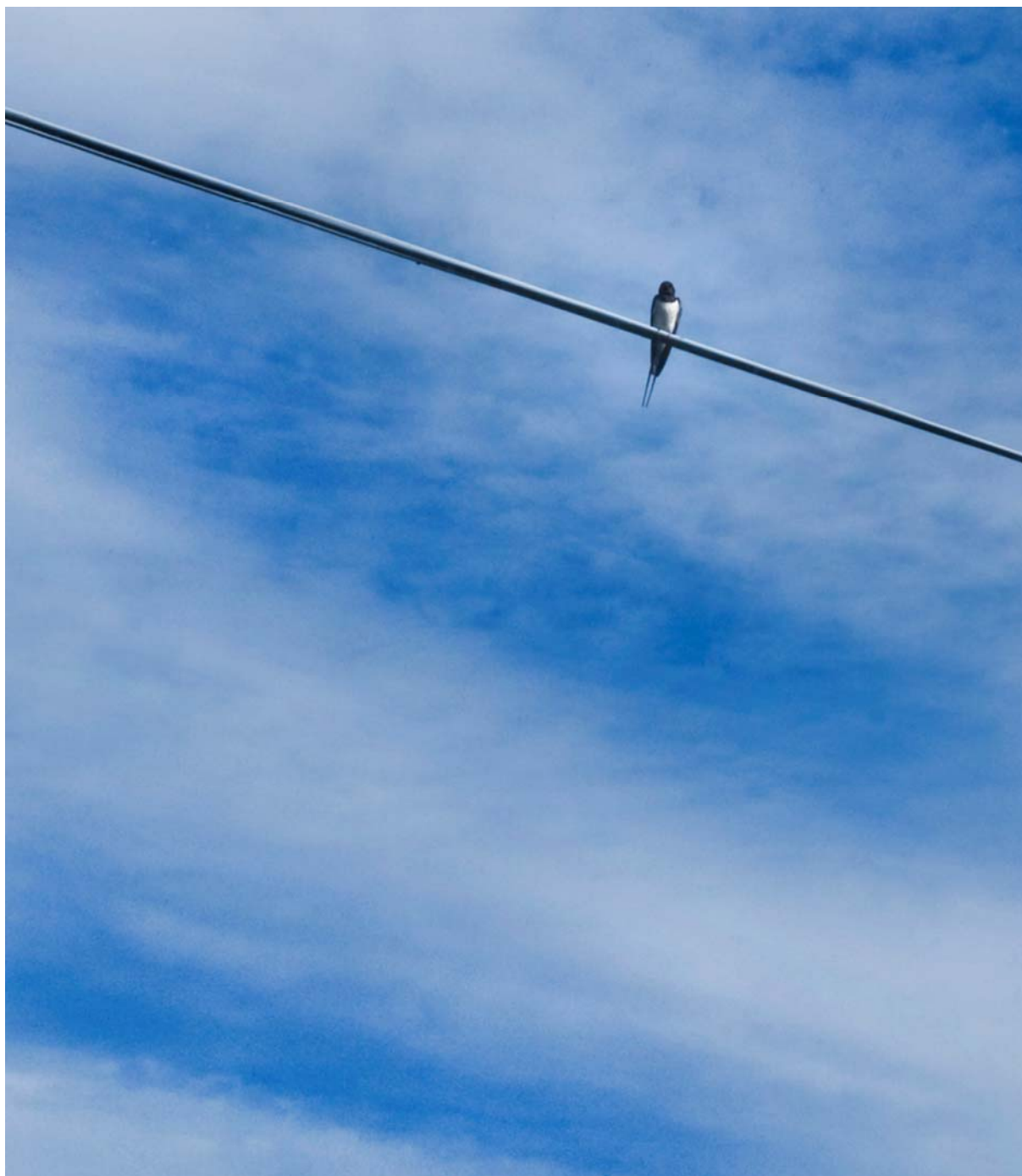

LITTERATURENS VILLKOR I NORRBOTTEN
– en kartläggning

Omslagsbild, foto: Kjell Öberg.

Litteraturens villkor i Norrbotten – en kartläggning

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
Kulturplan 2011-2013 Norrbotten.....	5
Genomförande av uppdraget	5
Frågeställningar	5
Enkätundersökningar	5
Norrbottensförfattare	5
Bibliotek och litteratur	5
Bilagor	6
Statlig litteraturutredning	6
2. SKRIVARVERKSAMHET	7
Skrivarkurser & Skrivarförlaget – en tillbakablick	7
Lärdomar - frågor	9
Skrivarverksamhet idag	10
Studieförbunden	11
Biblioteken	11
Skrivarläger för unga.....	11
Exempel på skrivarläger	11
3. FÖRLAGSSITUATIONEN	13
Nationell utblick	13
Förlag i Norrbotten.....	14
Utredningen 1998	14
Dagsläget.....	15
Vad publiceras?	16
Utgivning av böcker på minoritetsspråk	17
Men först något om nationella minoriteter och minoritetsspråk	17
Litteratur på meänkieli	19
Litteratur på samiska	22
Stöd till bokutgivning på minoritetsspråk	24
Bokutgivningens omfattning	25
Förlagens behov av stöd	26
4. FÖRFATTARNAS VILLKOR	27
Publiceringsmöjligheter	27
Enkät till författare	29
Att bli författare och sedan.....	30
Behovet av rådgivning, stöd och att få synas – nätverk	30
Stipendier och bidrag	31
Publicering och marknadsföring	32
Förslag och önskemål.....	33
5. LÄSANDET OCH PUBLIKEN	34
Läsvaneundersökningar i Sverige – en sammanställning	34
Tillgång till litteratur i Norrbotten	38
Barn och unga möter litteraturen.....	39
Litterära mötesplatser	40

6. ÖVERSÄTTNINGAR	41
7. EKONOMISKA BIDRAG TILL LITTERÄR PRODUKTION.....	42
Kommunernas stöd till litteratur	42
Statens stöd till litteratur	43
Landstingets stöd till litteratur.....	44
Projektbidrag	44
Bidragsansökningar 2007-2011.....	44
Projektbidrag till författare 2010 och 2011	46
Landstingets stipendier.....	46
Övrigt stöd.....	48
Landstingets stöd i jämförelse med övriga landet.....	49
8. LITTERATUREN OCH SKRIVANDET I KULTURPLANERNA.....	50
Var finns litteraturen?.....	54
9. LITTERATURFÖRTECKNING.....	56
10. BILAGOR	61

1. INLEDNING

Kulturplan 2011-2013 Norrbotten

I Norrbottens läns landstings *Kulturplan 2011-2013* behandlas litteraturfrågor i avsnitt 13, s. 34-36. En beskrivning av olika aspekter inom litteraturens område mynnar ut i

13.8 Kulturplanens prioriteringar

- Under perioden utforma strategi för litteratur, skrivande och läsning för länet
- Följa upp relationen behov och faktisk utgivning av litteratur till och från våra minoritetsspråk

Inför arbetet med ovan nämnda strategi har Division kultur och utbildning beslutat att göra en kartläggning av litteraturens villkor i Norrbotten. Kartläggningen ska enligt direktiven redovisas i februari 2012 och omfatta följande områden:

1. Skrivandet; barns och ungdomars möjligheter att utveckla skrivandet; hur författare upplever att verka i regionen.
2. Utgivning av litteratur i länet/förlagsverksamhet.
3. Litteratur på minoritetsspråken.
4. Översättningar av litteratur skriven av länets författare.
5. Läsandet/publiken.

Kartläggningen har gjorts av Maria Öman och Jimmy Gärdemalm, Norrbottens länsbibliotek, på deltid under 2011 och 2012.

Genomförande av uppdraget

Frågeställningar

Under kartläggningsarbetet har vi funnit det angeläget att också utöver de fem listade frågorna se hur kommunernas, landstingets och statens ekonomiska stöd till litteraturen ser ut. Vi har även gjort en sammanställning av hur skrivandet och litteraturen behandlas i kulturplanerna i övriga regioner.

Enkätundersökningar

Vi har gjort en enkätundersökning av "författarnas situation" i länet. Enkäten gick ut till ett 60-tal skrivare/författare. Trots att endast en tredjedel besvarade enkäten, redovisas svaren relativt utförligt; vi menar att svaren innehåller många tankar och idéer av stort värde för det kommande strategiarbetet.

Vi har även ställt frågor till studieförbunden om deras skivrarverksamhet, till bibliotek likaså om deras skivrarverksamhet och om författarbesök, till bokhandlare och nätbokhandlare om försäljningen av litteratur till barn och vuxna i Norrbotten.

Norrbottensförfattare

I kartläggningen använder vi begreppet norrbottensförfattare. Med det avser vi författare som är födda i eller som har stark anknytning till länet.

Bibliotek och litteratur

I Norrbottens kulturplan behandlas bibliotek och litteratur var för sig som två skilda verksamheter. Det kan tyckas självklart, men ser man till övriga planer i riket, finner man att så inte är fallet. Många gånger hanteras litteraturen och skrivandet som underavdelningar till

biblioteksverksamhet. Vi vill här bara understryka betydelsen av att litteraturen ses som en av flera konstarter, inte som ett objekt – bok – på en hylla i ett bibliotek.

Bilagor

I vårt kartläggningsarbete har vi samlat in och bearbetat ett relativt omfattande material. För att inte göra framställningen alltför svårgenomtränglig har vi valt att presentera sammanfattande resonemang i den löpande texten och det mera detaljerade materialet i bilagor.

Statlig litteraturutredning

Regeringen beslutade den 24 mars 2011 att tillsätta en kommitté med uppdrag att analysera litteraturens ställning idag och identifiera utvecklingstendenser som förväntas kunna påverka litteraturområdet framöver. Kommittén ska analysera

- litteraturens ställning i skolan,
- läsfrämjande insatser,
- de litterära upphovsmännens villkor,
- bokmarknaden,
- tidskriftsmarknaden och
- det internationella utbytet på litteraturområdet.

Kommittén ska lämna förslag på hur litteraturens ställning kan stärkas samt bl.a. bedöma och föreslå vilka statliga insatser som bör göras för att möta de utmaningar som teknikutvecklingen för med sig. En målsättning med förslagen ska vara att de leder till ett ökat läsande och ett rikt utbud av kvalitetslitteratur.¹

Uppdraget ska redovisas senast den 1 september 2012. Denna statliga utredning är självfallet av stort intresse också för Norrbottens läns landsting och den strategi för litteratur, skrivande och läsning som enligt *Kulturplan 2011-2013* ska utformas.

Det är förvisso sant att det kostar mycket att utveckla kreativa färdigheter. Men det är också dyrbart för ett land och folk att inte främja skapande verksamhet.

Sven Nyberg, *Skrivandets våndor*, s. 224.

Norrbottens länsbibliotek måndagen den 11 juni 2012

Jimmy Gärdemalm

Maria Öman

---

¹ Kommittédirektiv. Litteraturens ställning. Dir 2011:24.

2. SKRIVARVERKSAMHET

Skrivarkurser & Skrivarförlaget – en tillbakablick

I början på 1970-talet tog Norrbottens Bildningsförbund och dess dynamiske bildningskonsulent Bengt Andersson² initiativet till en, som det skulle visa sig, mycket omfattande skrivarverksamhet i länet och som spred sig som en arbetsmodell över riket. ”Aldrig har det funnits ett skrivande i organiserad form av den omfattning som nu och sannolikt ej heller ett aktivt skrivande som nu. Skrivandet håller på att bli en folkrörelse i Sverige”, skrev Mats Andersson, svensk kontaktman i Skribentringen i Norden (1983).

Det hela började med att Bildningsförbundet tillsammans med Norrbottens länsbibliotek gjorde en inventering av länets amatörskrivare, ”Skriv 72”.³ Alla som var bosatta i Norrbotten och ägnade sig åt författande inbjöds att skicka manuskript till Bildningsförbundet med löfte om att få **ett** manus publicerat. Motprestationen var att besvara en enkät som initiativtagarna sammanställt. Gensvaret var stort. Inte mindre än 184 amatörskrivare kom att dela på bokens 447 sidor; bokiteln var given: *Norrbottensskrivare* (1972), upplagan 2 200 exemplar.⁴ I TRU:s⁵ regi anordnades sedan (1973-74) studiecirkel under rubriken ”Bygd i förvandling” och i samband med denna verksamhet föddes idén om en ny antologi, nu med texter om det gamla Norrbotten. Norrbottens Bildningsförbund fick ta emot cirka 3 000 manussidor (!) och ur detta väldiga material valde man ut texter till en 296-sidig bok: *Norrbotten berättar* (1974). En andra del *Norrbotten berättar* kom ut tre år senare; en andra upplaga av del 1 gavs ut 1979.⁶

Bengt Andersson var också, som ledamot i en av högskolans linjenämnder, en drivande kraft till att Luleå tekniska universitet inrättade en kurs i Skapande svenska år 1979. Den person som kom att leda och sätta sin prägel på dessa kurser ända från starten fram till sin pensionering var poeten och adjunkten i svenska Sven Nyberg.⁷ Den första gruppen kursdeltagare gav ut antologin *Int´är det nå särskilt med Norrbotten* (1980); boken blev nr 3 i serien *Norrbotten berättar*. Skapande svenska bedrevs snart också som decentraliserad högskolekurs i Piteå, Kalix och Kiruna. Luleå tekniska universitet erbjuder fortfarande Skapande svenska-kurser; numera upp till C-nivå (den första C-kursen hösten 2011 samlade 28 deltagare), nu med benämningen Kreativt skrivande. Raden av kursdeltagare som senare kommit att ge ut böcker är lång: Birgit Lönn, Kerstin Gulbrandsen, Hedvig Sandström, Britt Söderholm, Annika Engström, Heidi Krönlein, Anita Nilsson, Mikael Niemi, May Larsson, Maria Vedin, Peo Rask, Leif Larsson, Anne-Christine Liinanki, Roger Melin, Ester Cullblom, Majvor Müller, Jimmy Backman, Viktor Johansson, Ulrika Vallgård, Lena Callne, Magnus Svartvall, Yvonne Blombäck, Christina Öberg, Christina Borg-Engman, Ella Jonsson...

---

² Om Bengt Andersson, se vänboken *Folkbildaren och utbildaren Bengt Andersson* (Tornedalia : 1987, nr 44) och Bengt Anderssons bok *Kultur i teori och praktik* (Norrbottens Bildningsförbunds förlag 1967).

³ Motsvarande inventering gjordes även av amatörer inom bildkonst, ”Amatör 71”, och konsthantverk, ”Slöjd 72”, i samverkan med Norrbottens museum, studieförbund och kulturnämnder.

⁴ Flera av skrivarna kom senare att ge ut böcker, t.ex. Paulus Utsi, Bo Lundmark, Gun Lidström, Gunnar Kieri, Ola F Nilsson, Edvin Bergdahl.

⁵ TRU: Kommittén för television och radio i utbildningen. En statlig försöksverksamhet för utveckling av trådlösa läromedel.

⁶ Det kan vara värt att notera att Sven Lindqvists epokgörande bok *Gräv där du står* inte kom ut förrän 1978, dvs. fem år efter Bildningsförbundet/TRU:s initiativ ”Bygd i förvandling”.

⁷ Sven Nyberg skildrar verksamheten i uppsatsen Skrivandets våndor i samlingsverket *Lära till lärare i norr. Lärarutbildningen i Luleå 100 år* (Luleå tekniska universitet 2007), s. 215-224. Om skrivandet i Norrbotten har han berättat även i tidskriften *Provins* (1982, nr 1, s. 22-24 & 1996, nr 2, s. 36-37).

Sven Nyberg har också tagit fram studiematerial till skrivarkurser: *Skrivarkurs för Norrbotten*, som han utarbetade tillsammans med Britt Söderholm och Ann-Katrin Tideström, kom ut 1980 på Skrivarförlaget/Norrbottens Bildningsförbund. Utbildningsradion i Norrbotten genom Ann-Katrin Tideström gjorde radioprogram på materialet som sedan sändes i lokalradion 1980/81. Skrivarverksamheten i Norrbotten blev omtalad i hela landet och det föll sig naturligt att studiematerialet skulle ges en större spridning; 1982 utkom därför *Skrivarkursen*, av samma tre upphovspersoner, på Utbildningsradions förlag. Och radioprogram sändes i riksradien 1981/82. Utbildningsradion gav också ut Sven Nybergs bok *Alla har var sitt moln. Kreativ skrivning i grundskolan*; första upplagan kom 1988 och en andra fyra år senare.

Det ovan nämnda Skrivarförlaget var en Bildningsförbundets skapelse från år 1975, som under sin verksamhetstid, framför allt under 1980-talet, gav ut närmare 150 titlar. Tack vare förlaget kunde många skrivare i Norrbotten göra sin berättarröst hörd, skrivare vars manus annars hade blivit liggande i byrålådan. Deltagare i skrivarcirklar och skrivargrupper erbjöds skicka in texter under olika teman, så till exempel var temat vintern 1982/83 Kärlek i Norrbotten. Boken, med temat som titel, kom ut 1984 och blev den nionde och sista delen i serien Norrbotten berättar. Förlaget/Bildningsförbundet gjorde också särskilda insatser för att uppmuntra unga skrivare att publicera sig, bland annat i serien *Under trettio*, där ett tiotal författare debuterade under åren 1983-1987. En av dessa var Mikael Niemi, som var nr 2 i serien med diktsamlingen *Rusning* (1983). Även facklitteratur med anknytning till länet gavs ut. En av fackboks författarna var Yngve Ryd, som debuterade med *Timmerskogen – skogsarbetare från Jokkmokk berättar* (1980). Han utvecklade sedan en egen – och framgångsrik – berättargenre i böcker som *Timmerhästens bok* (1991), *Snö* (2001), *Eld* (2005), *Ren och varg* (2007). Bildningsförbundet gjorde skäl för namnet också i det att man 1979-1980 gav ut elva nummer i en serie kallad *Norrbottenskunskap – fakta och idéer*. Några av de medverkande författarna är idag professorer vid Luleå tekniska universitet eller vid andra lärosäten.

Eva Nordlund, förlagets redaktör från 1980 fram till nedläggningen, berättar att man fick in ett femtiotal manus per år; av dessa gav man ut fyra.⁸ Förlagets sista publikation blev *Tapp' int' modet - praktiskt kulturarbete i skolan* av Thomas Hertzman, Ulrika Majs och Ingrid Vikman (1990). En bättre epilog-titel på en på många sätt framgångsrik verksamhet kan man knappast tänka sig.

Varför lades då Skrivarförlaget ner? I den tidningsdebatt som föranleddes av nedläggningen skriver Östen Groth, efterträdare till Bengt Andersson som bildningskonsulent:

Sanningen är den att Skrivarförlaget aldrig har varit någon lysande affär. Det har sedan början av 80-talet gått med förlust. Denna har till en början kunnat mötas med reservationsanslag, som dock snabbt ätits upp. Förlusterna har ackumulerats genom åren och är nu så stora att det är omöjligt att bedriva verksamheten oavsett hur kulturpolitiskt viktig den är.⁹

---

⁸ Frimansson, Inger: Norrlands förlag – det självklara gräsrotsperspektivet. *Svensk Bokhandel*; 1997, nr 17, s. 17.

⁹ De viktigaste inläggen i debatten på *Norrländska Socialdemokratens* kultursida var Eva Nordlunds Skrivarförlaget – en fågel Fenix? (1990-03-29), Bengt Anderssons Människans andra natur (1990-07-02), Sigvard Hammars ”Jag är av adelssläkt” (1990-07-13) och Östen Groths Skrivarförlaget i myt och verklighet (1990-09-17).

Lärdomar - frågor

Vi har gjort denna tillbakablick av skivrarverksamheten i Norrbotten och Skrivarförlaget av flera skäl. Sedan dess har mycket förändrats – skrivverktygen har blivit fler och mer sofistikerade, källforskning och materialanskaffning har underlättats och publiceringsmöjligheterna har förenklats och mångfaldigats – men vi tror att de erfarenheter som då gjordes likafullt kan vara intressanta att ta del av än idag.

Om drivkraft

En stark person(lighet) i en stark organisation med bred och djup förankring i länet var det avgörande skälet till att skivrarverksamheten fick ett så kraftfullt genomslag. Denna eldsjäl, Bengt Andersson, hade inflytande inte bara på det lokala och regionala planet utan också på nationell nivå. Under flera år satt han i styrelsen för Statens kulturråd. Han ingick i ”Arbetsgruppen för regional musikplanering”, var ledamot i Konstnärsnämnden, ordförande för Bild- och formgruppen och ordförande i Bildkonstnärsfondens styrelse.¹⁰ En starkt bidragande orsak var också att Utbildningsradion hade ”utlokaliserat” en idérik och drivande medarbetare, Ann-Katrin Tideström, till Luleå och Norrbotten och gett henne möjlighet att arbeta med bland annat ”skivrarfrågor”.

Finns det förutsättningar att i dagens Norrbotten skapa ett motsvarande kraftcentrum för skrivande – även utan eldsjälar av Bengt Anderssons dignitet? Är det önskvärt?

Om skrivarna

Av den inventering av skrivare som Bildningsförbundet och Länsbiblioteket gjorde 1971/72 framkommer bland annat att den största åldersgruppen är 40-50-åringar (29 %), att den mest använda genren är dikter (62 %), därefter noveller och hembygds- och folklivsskildringar, att nära hälften har börjat ägna sig åt skrivandet först i medelåldern, att de vanligaste orsakerna till att man börjar skriva är att det är roligt och att man vill dokumentera och beskriva något (56 % vardera), att de flesta inte har publicerats tidigare, att majoriteten inte har några personliga kontakter med andra skrivare.

Hur bilden av den skrivande norrbottningen ser ut idag, vet vi inte. Är det över huvud taget viktigt att veta det? Skulle alltså en inventering av skrivare vara av intresse idag? Vad skulle syftet i så fall vara?

Om publicering

Skrivarförlaget lades ner av ekonomiska skäl år 1990. 20 000 böcker låg då lagrade i Bildningsförbundets källare. I den tidigare citerade artikeln skriver Östen Groth:

Jag tror att boven i dramat utgörs av någonting annat än bristande marknadsföring. Grundorsaken är den att Skrivarförlaget dels ska bära sina egna kostnader, dels ha en kulturpolitisk uppgift.

---

¹⁰ Pekkari, Karl: Kulturen i skolan och skolan i kulturen. Ingår i: *Folkbildaren och utbildaren Bengt Andersson*. Tornedalica ; 1987, nr 44, s. 68.

Den senare uppgiften har tagit merparten av redaktörens arbetstid. När det under långa perioder strömmar in två manus i veckan säger det sig självt att tiden inte räcker till för mycket annat än rådgivning, manuskäning, bedömningar, anbudsöfarande m.m. Den delen av verksamheten har alltid varit kostnadsfri, dvs. varken Skrivarförlaget eller Bildningsförbundet har erhållit en krona i ersättning.

Redaktörens arbete måste dock ersättas av någon och det är här problemet finns. Den kulturpolitiska delen av förlagsverksamheten har bedömts som den viktigaste. De företagsekonomiska aspekterna har med nödvändighet fått mindre utrymme. Den fråga som uppstår nu är enkel: om den kulturpolitiska insatsen är viktig – och det tycker styrelsen fortfarande – vem ska stå för kostnaderna?

I sin artikel i *Norrländska Socialdemokraten* (1990-03-29) uttalar Eva Nordlund en förhoppning om att förlagsverksamheten i Norrbotten ska leva vidare, att den då pågående diskussionen mellan Norrbottens Bildningsförbund och Norrbottens museum skulle leda till bildandet av ett stort Norrbottensförlag, ett ekonomiskt bärkraftigare förlag. Så blev det inte då, inte heller vid senare tillfällen under 1990-talet då frågan aktualiserats. Drömmen om det stora Norrbottensförlaget avskrevs slutgiltigt (?) i landstingets utredning *Litteratur och textproduktion i Norrbotten* (1998).

Östen Groth formulerar ovan den centrala frågan i sammanhanget: ”vem ska stå för kostnaderna?” Litteratursociologen Johan Svedjedal ger följande svar: ”Idealt sett är förläggaren [...] något av den litterära världens riskkapitalist – den ekonomiska instans som bekostar tillverkning, som i ogynnsamma fall kan ta en förlust, men å andra sidan också ta hem en vinst.”¹¹ Idealt sett, ja, men den ekonomiska verkligheten är betydligt mer komplicerad. Många gånger får författaren inte någon betalning för sitt manus, tvärtom kan hen vara tvungna att betala för att se sin bok i tryck. Det tydligaste exemplet på det senare är, enligt Svedjedal, den renodlat akademiska bokutgivningen, där författare själva måste finansiera tryckningen. Men också skönlitterära författare kan tvingas bidra till kostnaderna för framställningen av boken. Svedjedal exemplifierar med storheter som Hjalmar Bergman och Gunnar Ekelöf som i början av sin karriär själva fick lov att bekosta utgivningen av sina böcker. Ett norrbottniskt exempel är Erik Lindegren som fick ge ut sin, som det skulle visa sig, epokgörande diktsamling *mannen utan väg* på eget förlag (1942).

Vi har alltså å ena sidan många författare som har svårt att hitta förläggare/riskkapitalister för sina manus men å andra sidan har vi på senare år sett en teknikutveckling som gjort det jämförelsevis enkelt och billigt att producera böcker. Detta har lett till framväxten av ett stort antal förlag för egenutgivning, det vill säga företag som mot betalning, utan eget risktagande, framställer böcker. Mer om detta längre fram i texten.

Skrivarverksamhet idag

För att få en uppfattning om norrbottningarnas skrivande idag har vi ställt frågan till studieförbunden om de i sitt programutbud erbjuder skrivarkurser/kreativt skrivande/skrivcaféer. Vi ville i första hand få vetskap om antalet cirklar, antalet deltagare och hur deltagandet fördelas mellan könen. Vi har även undersökt om skrivarverksamhet bedrivs vid länets bibliotek. Detta för åren 2009-2011.

---

¹¹ Svedjedal, Johan: Förläggaren och det litterära värdet. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* ; 2009, vol. 30, nr 1, s.11.

Studieförbunden

Av de tillfrågade studieförbunden – ABF Norr, Studieförbundet Vuxenskolan, Sensus, Medborgarskolan (med kontor i Västerbotten) – besvarades frågorna av de två förstnämnda. År 2009 genomfördes två cirklar i Luleå med totalt 22 kvinnor. År 2010 genomfördes nio cirklar med totalt 56 deltagare. Hela sex av dessa genomfördes i Pajala där 21 kvinnor och 7 män deltog. Övriga cirklar fanns i Luleå (två cirklar med 22 deltagare) och Boden (en cirkel med sex deltagare). Alla dessa cirklar anordnades av Vuxenskolan.

Under 2011 har aktiviteterna ökat markant; även ABF har nu verksamma cirklar. Totalt, fram till mitten av oktober, hade 25 skrivarcirklar kommit igång (en del var avslutade, andra pågick). De flesta cirklarna hittar vi i Pajala i Vuxenskolans regi: 20 stycken med sammanlagt 90 deltagare varav 46 män. Övriga cirklar äger rum i Arvidsjaur, Arjeplog, Boden, Gällivare och Luleå.

Biblioteken

Under de tre senaste åren har två av länets bibliotek arrangerat ”skrivarkิจกรรมer” – Arjeplog och Luleå.

I Arjeplog startades hösten 2011 det första Writers Corner, ett samarrangemang mellan Vuxenskolan och biblioteket. En författare har anlitats att leda träffarna som lockat fem deltagare i genomsnitt.

Luleå Stadsbibliotek startade sitt Skrivcafé hösten 2010. Tanken är att deltagarnas skrivande ska stimuleras i mötet med likasinnade. Träffarna ska vara kravlösa: inga förkunskaper, ingen föranmälan krävs; inspirerande skrivövningar genomförs, uppläsningarna är frivilliga. I genomsnitt deltar sex personer vid dessa möten.

Stadsbiblioteket anordnar även sedan några år tillbaka en aktivitet kallad Öppen scen där skribenter får erfarenhet att stå på scen och läsa sina texter och få respons på dessa.

Ytterligare en typ av arrangemang är Poetry Slam där text och framförande poängsätts av publiken. Verksamheten har pågått under flera år med stadsbiblioteket som arrangör i samverkan med andra aktörer. Poetry Slam genomförs även i andra kommuner än Luleå och i andra lokaler än bibliotek.

Skrivarläger för unga

Det råder ingen tvekan om att unga har ett stort behov av att uttrycka sig i litterära texter, att möta och umgås med likasinnade, läsa, diskutera, kritisera och berömma varandras texter. Men var finns de mötesplatserna idag? Finns de över huvud taget? Skrivarläger som förr om åren var ett relativt vanligt sommarerbjudande till länets ungdomar, tycks inte längre förekomma, åtminstone inte i samma utsträckning som tidigare. Även i Västerbotten, där en mycket omfattande verksamhet bedrivits, har aktiviteterna i princip upphört. Huvudorsaken är densamma som i Norrbotten: den osäkra finansieringen. Också längre söderut i landet har verksamheten minskat i omfattning. På webbsidan Barnens bibliotek listas skrivarläger för ungdomar som kommer att anordnas sommaren 2012 i landet. De orter som nämns är Kungälv, Lidingö, Ekerö, Fyrstad (Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg, Lysekil), Karlstad, Södertälje, Göteborg, Biskops Arnö, Vimmerby. Arrangörer är bibliotek och folkhögskolor.¹²

Exempel på skrivarläger

Ett exempel på lyckade skrivarläger är de på Brändön, Luleå, som anordnades under sex dagar i augusti åren 1997, 1998 och 1999. De genomfördes med olika bidragsgivare som samverkansprojekt mellan bibliotek och Studieförbundet TBV. Lärare vid lägren var

¹² Se <http://barnensbibliotek.se/Skriv/Skrivarl%C3%A4ger/tabid/1025/Default.aspx>

författare, dramapedagoger och bibliotekarier. Målgruppen var ungdomar i åldrarna 15 – 18 år; deltagarantalet maximerat till 20, antalet sökande var större. Skrivarlägrens syfte var enligt dokumentationen:

Uppmuntra skrivandet genom att stimulera ungdomars kreativitet och uttrycksförmåga samt deras intresse för språket och litteraturen.

Ge ungdomar möjlighet att utöva och utveckla sitt intresse under professionell handledning.

Ge ungdomar med samma intresse möjlighet att träffas och lära känna varandra.

Ge ungdomar redskap och styrka för att möta livet med språket som vapen!

Läsning och skrivande hör ihop. En läsande person får större ordförråd och blir uppmärksam på olika stilar, det underlättar hans/hennes skrivande. En skrivande person är känslig för valörer och olika uttryckssätt och blir en lyhörd läsare.

Kurserna erbjöd praktiska skrivövningar med efterföljande textdiskussioner; dessutom planerades kvällsaktiviteter gemensamt av kursledare och deltagare. I utvärderingen ställdes frågor om boende och mat, om drama- och skrivövningar, om förväntningar, tips till nästa läger och ett sammanfattande omdöme. Några utvärderande röster om skrivövningarna:

- En bra blandning av relativt lätta och svåra, fria och obundna, episka och lyriska texter.
- Kortskrivningarna tycker jag har varit stimulerande. De längre ... nja. Svårare men nödvändiga.
- Jättebra, allmänbildande, roliga, intressanta. Fortsätt i den här stilen.
- De har varit jättebra. Att läsa och analysera också. Det är bra träning att analysera. Jag känner intresse av att skriva nu efter lägret! Jag har nog också blivit bättre på att skriva!

Även helgskrivarkurser anordnades på olika platser i länet. Dessa kurser förlades till folkhögskolor som visade sig vara bra samarbetspartners. ”Folkhögskolorna har varit idealiska platser, som har underlättat den sociala samvaron, närheten och gemenskapen.”, skrivs i en rapport om Helgskrivarkurser för ungdomar 1997 – 1998. Dessa tvådagarskurser riktades i första till de ungdomar som deltagit i skrivarlägren och som önskade komma vidare i sitt skrivande.

Dessutom har det inom ramen för Barentssamarbetet genomförts skrivarläger för ungdomar från Sverige, Finland, Norge och Ryssland; dessa läger, som arrangerats i alla regionens länder, har varit betydelsefulla för de ungdomar som fått förmånen att delta, men också ur ett större internationalistiskt perspektiv.

Ett annat forum för skrivande och litterärt intresserade ungdomar var Norrländska Författarsällskapet/FC Norrs ungdomsskrivarläger och debutantkursen vid folkhögskolan i Medlefors (utanför Skellefteå). Flera av våra nu etablerade författare med anknytning till Norrbotten har beskrivit hur viktiga sommarkurserna i Medlefors varit för det blivande författarskapet. Verksamheten fick sin början på 1980-talet och bedrevs under 25 års tid.

Dessa skrivarkurser och mötesplatser är nedlagda. Att som ung med litterär ambition få verka i kreativa miljöer och möta likasinnade och verksamma författare finns inte idag, i varje fall inte på samma sätt som tidigare, och inte i Norrbotten. Kanske finns dessa miljöer och fora i den digitala världen idag?

Är det viktigt att erbjuda unga skribenter fysiska miljöer som inspirerar till skrivande? Vad är i så fall syftet? Hur påverkas de ungas förutsättningar att utveckla sitt skrivande av dagens situation – den med mycket begränsad tillgång till fysiska litterära mötesplatser?

3. FÖRLAGSSITUATIONEN

Nationell utblick

Någon officiell siffra över antalet förlag i landet finns inte. Kungliga biblioteket (KB) har en länklista på sin hemsida över svenska ISBN-anslutna¹³ förlag med webbplats på Internet. Listan är alltså inte komplett (den förtecknar bara dem som uppgett en URL-adress i sin ISBN-ansökan), men antalet namn uppgår trots det till 4 500,¹⁴ <http://www.kb.se/isbn-centralen/svenska-forlag>. Med begreppet ”förlag” avses i det här sammanhanget vilken som helst ”bokutgivare”, det vill säga privatpersoner, organisationer, föreningar, institutioner, sammanslutningar, myndigheter, företag, industrier, fackföreningar, universitet, studieförbund, skolor, kyrkor, hembygdsföreningar, museer, bibliotek, politiska partier, klubbar, sällskap, kommuner, landsting, länsstyrelser ...

Statistiska Centralbyrån har 1 968 bokförlag registrerade (2010), Kulturrådet fick år 2011 ansökningar om litteraturstöd från 365 förlag.¹⁵ Svenska Förläggareföreningen (SvF) uppskattar på sin hemsida antalet professionella bokförlag med regelbunden utgivning till drygt 300¹⁶. Av förlagen är endast 62 medlemmar i SvF (augusti 2011), men dessa står för ungefär 70-75 % av totalmarknaden. De mindre förlagen har skapat alternativa och/eller kompletterande organisationer; den största av dessa är NOFF, Nordiska Förlags Oberoende Förening, med 212 medlemmar (december 2011).¹⁷

De fyra största förlagsgrupperna på den allmänlitterära sidan är Bonnierförlagen, Norstedts Förlagsgrupp, Natur & Kultur och Forma Books. I den största gruppen, Bonnierförlagen, med en årlig omsättning på 1,4 miljarder kronor, ingår dotterförlagen Albert Bonniers förlag, Wahlström & Widstrand, Forum, Bonnier Fakta, Bonnier Pocket, Mån-pocket, Minotaur, Fitnessförlaget, Reseförlaget, Manga, Bonnier Baby, 2244, Mix, Max Ström, Semic, Bonnier Carlsen, Rebus. Dessutom äger Bonniers åtta bokklubbar, Bonnier Audio (70%) distributörerna Samdistribution och Pocketgrossisten, nätbokhandeln Adlibris (85 %) och även förlag och bokklubbar i utlandet (Finland, Norge, Tyskland, Storbritannien). Det senaste förvärvet, i april 2012, är det framgångsrika företaget Pocketshop med 15 butiker i Sverige. Denna ägarkoncentration inom förlagsbranschen, vilken för övrigt är en internationell företeelse, har i Sverige lett till att de medelstora förlagen i stort sett har försvunnit från arenan. Detta beroende på att de inte kan ”uppnå storförlagens fördelar i form av rationell administration och tyngd i marknadsföring och försäljning, samtidigt som de – till skillnad från de riktigt små förlagen – tvingas ha höga fasta kostnader i form av personal och

---

¹³ ISBN: International Standard Book Number. Avsikten med standardboknummer är att ge en publikation en unik identitet. ISBN kan i princip tilldelas alla publikationer av monografisk karaktär samt kartor som är utgivna för allmän spridning. Även privatpersoner med egen utgivning kan ansöka om ISBN. För närmare information: <http://www.kb.se/isbn-centralen/isbn>

¹⁴ Enligt e-brev från KB till kartläggningen/JG 2011-11-01.

¹⁵ Steiner, Ann: *Litteraturen i mediasamhället*. Studentlitteratur 2012, s.80.

¹⁶ ”Det som kännetecknar ett professionellt förlag är att det har en regelbunden och långsiktig utgivning, utbildad och specialiserad personal (förläggare, redaktörer, marknadsförare) och ett fungerande system för att distribuera böckerna. Förlaget bygger sin utgivning på avtal med författarna och står som garant för att deras upphovsrätt tas till vara och att de får korrekt ersättning vid försäljningen av deras verk.” Pettersson, Jan-Erik: *Vad gör de på bokförlagen?*, Rapport från Svenska Förläggareföreningen 2011, s. 14.

¹⁷ **NOFF**, www.noff.se, är en intresseförening för de oberoende, mindre bokförlagen i Norden, grundad 1995. Föreningens styrelse består av sju ledamöter. Ett mindre antal av medlemsförlagen i NOFF är även medlemmar i Svenska förläggareföreningen. NOFF:s syfte är att främja samarbete mellan de oberoende bokförlagen och bevaka deras intressen i förlagsgemensamma frågor som bland annat bokdistribution, bokprissättning, skatteregler och marknadsföring.

lokaler”.¹⁸ De små förlagen överlever däremot förlagskoncentrationen: ”Även om de små förlagens ekonomi och situation alltid har varit utsatt kan man konstatera att utvecklingen sedan 1970-talet [litteraturstödet infördes 1975; vår anm.] har varit väldigt god och i dag finns det fler små förlag och privatpersoner som ägnar sig åt bokpubliceringsverksamhet än för 30 år sedan”.¹⁹

Förlag i Norrbotten

Utredningen 1998

I landstingets utredning *Litteratur och textproduktion i Norrbotten* (1998) beskrivs förlagssituationen i länet i slutet på 90-talet. Rapporten avvisar tanken på att skapa ett enda samhällsstött förlag (en fråga som hade diskuterats livligt) och anser att ”[a]lternativet i Norrbotten kan i stället vara sju, åtta, nio eller fler som samarbetar” (s. 6). Här nämns en handfull aktörer (DAT, Kamos, Barentsförlaget, Årlans förlag, Black Island Books, Kantele, Rebel Books, Måni förlag) som man anser kan bilda den grund på vilken förlagsverksamheten byggs ut och stärks. Man menar också att litteraturkonsumenterna i länet inte är tillräckligt många för att förlagsverksamhet ska gå med vinst, ”precis som man inte utgår ifrån att likvärdig kulturell verksamhet som t ex musik, teater och film ska vara ekonomiskt lönsam”.

Rapporten tycks förutsätta – utan att säga det i klartext – att den litteratur som ges ut av förlag i Norrbotten är av så regional karaktär att den bara kan säljas innanför länets gränser eller till norrbottningar i förskingringen.

De insatser som rapporten vill se som landstingets kulturpolitiska inom förlags- och medieproduktion bör vara inriktade på (s. 15):

1. Förberedande moment i produktionsprocessen, t ex idéutveckling, faktainsamling (research), studieresor, pilotstudier osv.
2. Etablering av ett tidigt samarbete mellan experter och andra resurspersoner, viktiga för produktens kvalitet och konkurrenskraft.
3. Bearbetning av fakta och insamlat material, t ex genomförande av text- och manusseminarier.
4. Regionala samarbetsformer med olika referensgrupper, t ex litteraturråd, multimediaråd osv.
5. Vissa marknadsföringsinsatser viktiga för den regionala utvecklingen.

Man påpekar vidare att själva mångfaldigandet av medieprodukter, som tryckning av böcker, endast undantagsvis ska subventioneras. Och att ”[e]konomisk bedömning vad gäller upplaga, layout, grafisk utformning, marknadsföring osv, tillfaller branschens företrädare”.

Idag, drygt tio år senare, kan man konstatera att det framför allt är de förberedande momenten i produktionsprocessen (punkt 1) som landstinget valt att lägga resurser på, i form av projektstöd. Men landstinget inrättade även ett litteraturråd (punkt 4), som var verksamt mellan åren 1999 - 2003.²⁰ Och man har bidragit till marknadsföring av litteratur om Norrbotten och av norrbottniska författare på olika sätt, bland annat genom deltagande i Bok-

---

¹⁸ Pettersson, Jan-Erik: *Vad gör de på bokförlagen?* Rapport från Svenska Förläggareföreningen 2011, s. 47.

¹⁹ Steiner, Ann: *Litteraturen i mediasamhället*. Studentlitteratur 2012, s. 96.

²⁰ Initiativet till Norrbottens litteraturråd togs av landstingets litteraturkonsulent Gerda Helena Lindskog. Dess uppgift var att fungera som stöd för litteraturkonsulenten och som ett rådgivande organ för landstingets tjänstemän och politiker i litteraturfrågor, bland annat med uppdrag att bedöma de ansökningar om bidrag till litteraturprojekt som tillställs landstinget. Ytterligare en uppgift var att initiera nya projekt, samordna och knyta samman existerande. Vid bildandet bestod rådet av tio medlemmar.

och Biblioteksmässan i Göteborg under ett antal år och genom ekonomiskt stöd till litteratur- och konstevenemanget Bok & Bild i Luleå (punkt 5).

Dagsläget

I Norrbotten finns idag ett fåtal förlag för utgivning av allmänlitteratur.²¹ De mest aktiva är det luleåbaserade Black Island Books, som drivs av Peo Rask, Bengt Pohjanens Barents Publisher i Haparanda/Överkalix och Christina Snell-Lumios förlag Lumio i Hedenäset. Dessa tre förlag har sedan de startade publicerat cirka 70 titlar vardera totalt.²²

Peo Rask beskriver sitt förlag i lättsam ton: ”På 54:e gatan, Manhattan, New York, huserar inte Black Island Books. Vi finns i poesins och den sköna litteraturens värld, där vi gör våra nedslag med diktsamlingar, konstböcker, romaner och annat vi tycker är värt att publiceras.”²³ Förlagets första bok utkom 1992. 49 av förlagets samtliga 70 böcker har publicerats under de senaste fem åren. På författarlistan finns 36 namn, 13 kvinnor och 23 män. 7 av dessa är födda 1970 eller senare. 13 av författarna är 50-talister, 7 är 40-talister. Black Island Books är det förlag i länet som bland sina författare har flest antal författare som även kommit ut på större förlag, till exempel David Vikgren, Birger Vikström, Sverker Sörlin, Margareta Sarri, Sven Nyberg, Maria Vedin, Mona Mörtlund...

Lumios förlagsverksamhet står på tre ben enligt Christina Snell-Lumio. Man erbjuder en print-on-demand-tjänst till personer som vill se sin text i bokform, ”i små upplagor för den lilla publiken”, texter som vanligtvis inte skulle ges ut av ett kommersiellt förlag. Textförfattaren står här för hela kostnaden. Man ger också ut böcker där förläggaren och författaren delar på kostnaderna, böcker som förläggaren bedömer vara gångbara på en större marknad. Hur insatser och avkastning fördelas mellan förläggare och författare avgörs från fall till fall. Slutligen har Lumio en utgivning kallad Lumio Guldklubb, som enligt hemsidan ”består av utvalda böcker med exklusiv design och i begränsad, numrerad upplaga, för samlare och bokälskare”.²⁴ Lumio har varit verksamt sedan 2002 och gett ut sammanlagt 72 titlar; 40 av dessa under de senaste fem åren. Antalet publicerade skrivare är 46, 32 kvinnor och 14 män. Av dessa är 4 födda 1970 eller senare. Den största gruppen är 40-talister, 12 stycken. 50-talisterna är 9 och 20- och 30-talisterna är 7 från vardera årtiondet.

Barents Publisher beskriver sin verksamhet på hemsidan: ”Förlaget ger ut böcker på regionens många språk men satsar främst på meänkieli och finska. Förlaget finns i Överkalix i Norrbotten, men har ett nära samarbete med Barents Publisher-FIN och med förlag i Ryssland.”²⁵ Av förlagets 23 författare, 13 kvinnor och 10 män, har 16 födelseåret angivet i Libris; hälften av dessa är födda på 1940-talet och fem 1960 eller senare.

Utöver dessa tre förlag finns i Norrbotten flera institutioner och organisationer med bokförlag, men för dessa är utgivningen ett relativt litet inslag i verksamheten som helhet; här följer några exempel:

Norrbottens museum har en lång tradition av bokutgivning vars titelantal har varierat från år till år. Norrbottens museums förlag utger såväl egenproducerade som externa publikationer.

---

²¹ Utgivningen av akademisk litteratur i länet, som främst sker vid Luleå tekniska universitet, bortser vi ifrån i denna kartläggning.

²² Förlagens utgivning redovisas i bilagorna 1, 2 och 3; uppgifterna har hämtats från den nationella databasen Libris.

²³ I e-brev till kartläggningen/JG 2012-01-18.

²⁴ Hemsidan, läst 2011-12-20.

²⁵ Hemsidan, läst 2012-01-19.

Ämnesområdena skiftar men utgångspunkten är att länets kulturhistoria belyses ur olika aspekter. Årsboken Norrbotten har getts ut sedan 1922 i obruten följd.

Åtje, Svenskt Fjäll- och Samemuseum, har haft en relativt stor utgivning av litteratur, men på senare år har den avtagit. Självfallet publicerar man vetenskapliga rapportserier och man bedriver även viss elektronisk publikationsverksamhet. Under de två senaste åren har man gett ut ett tiotal publikationer, merparten av karaktären småtryck.

Silvermuseet i Arjeplog ger ut forskningsrapporter, någon bok ibland, en serie småskrifter och startade år 2011 en ny skriftserie kallad Anvarat ("anvara" är gammalt arjeplogsmål för uppmärksamma, iaktta eller ge akt på).

Skriftserien Tornedalica har publicerats sedan 1962; det senaste numret, nr 61, släpptes i december 2011: *Tungan mitt i munnen = Kieli keskelä suuta*, en samling krönikor av Bengt Pohjanen, tidigare publicerade i Haparandabladet, både på meänkieli och på svenska. För närvarande ansvarar Föreningen Norden Norrbotten för utgivningen.

I Kiruna har KirunaTidningen (som utkommer med 10 nummer per år) gett ut ett par titlar (2002 och 2010) under förlagsnamnet Tidningsföreningen i Kiruna. Med nära anknytning till KirunaTidningen finns också förlaget Nordkalottens Ord & Bild AB, registrerat 2010, som hittills har gett ut tre böcker, alla med lokal anknytning.²⁶

Många av länets hembygdsföreningar ger ut lokalhistoriska böcker.

Konsultföretaget Friare liv, med Svensbyn som hemort, började sin verksamhet 1992 och startade ett bokförlag 2002 inom sitt ämnesområde, Nonviolent Communication (NVC), även kallat Giraffspråket. Fram till och med 2011 har förlaget gett ut närmare 30 titlar, varav 7 bilderböcker för småbarn.²⁷

Andrea Barghis och Veronica Bernacchionis handelsbolag Varda i Harads/Jokkmokk gav ut två böcker 2011, den ena är en barnbok skriven av Anne Pavval: *Sagan om Buolla. Den sanna historien om en renskötarpojke, hans tamhärk Buolla och hunden Jojo*, den andra ett praktverk med foton av Andrea Barghi: *De vilda skogarna i Norrbotten : den nordligaste vildmarken i Europas utkant = The wild forests of Norrbotten : the northernmost wilderness bound of Europé*.

Författare kan av olika skäl välja att ge ut sina böcker på eget förlag. Exempel på sådana (mer eller mindre aktiva) förlag är Mitt Öga (Pelle Lindblom), Birkkarlen (Olof Hederyd), Stigfinnaren (Bosse Johansson), Vittra förlag (Maria Vedin), Kulingen förlag (Yvonne Blombäck), Midsommar förlag (Maria Söderberg), PUF (Majvor Müller, som även gett ut ett par titlar av andra författare), Eget förlag (Doris Wiklund), Eget förlag (Berit Ölund).²⁸

Vad publiceras?

De flesta litterära genrer finns representerade i den norrbottniska utgivningen på svenska. De fackböcker som produceras kommer i första hand från Norrbottens museums förlag, andra institutioner och föreningar. Men också de tre största förlagen som ger ut allmänlitteratur –

---

²⁶ Se bilaga 4.

²⁷ Se bilaga 5.

²⁸ PUF-förlags utgivning - se bilaga 6.

Black Island Books, Barents Publisher och Lumio – publicerar en del facklitterära titlar även om den skönlitterära prosan och lyriken för vuxna dominerar kraftigt.

Barn- och ungdomsböckerna är däremot mycket få. Bengt Pohjanen har på Barents Publisher gett ut två egna ungdomsböcker (inte bara på svenska utan också på meänkieli och finska) och fyra barntitlar av Lina Stoltz (också på meänkieli och finska). Lumio har en handfull barntitlar på sin utgivningslista. Peo Rask gav 2010 och 2011 ut två bilderböcker i samarbete med bildkonstnären Fanny Felicia Svanberg på sitt förlag – två böcker som utmärker sig för sin höga kvalitet och som också fått ett nationellt genomslag.

Av de norrbottensförfattare som idag publiceras på större förlag utanför länet är det Anna Vikström, Bengt Pohjanen, Johanna Lindbäck, Mikael Niemi, KG Johansson, Katarina Kieri och Helena Olofsson-Heshmat Pasand som skriver – eller har skrivit – skönlitteratur för barn och ungdomar.

Är det angeläget att författare med erfarenheter och kunskaper om Norrbotten väljer att hämta stoff till sina texter i regionen? Hur - och av vilka - skapas bilden av Norrbotten i litteraturen? Gör det någon skillnad om det skrivs skönlitterära böcker för barn och vuxna med handlingen förlagd till länet?

Utgivning av böcker på minoritetsspråk

Men först något om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Sedan den 1 april 2000 har Sverige fem nationella minoritetsspråk: meänkieli, samiska, finska, romani chib och jiddisch. De två lagar som då trädde i kraft var *Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* (SFS 1999:1175) och *Lag om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar* (SFS 1999:1176). Båda dessa författningar har upphävts och ersatts av *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk* (SFS 2009:724), som trädde i kraft den 1 januari 2010. Enligt denna lag är samer, som också är ett urfolk, romer, judar, tornedalingar och sverigefinnar de nationella minoriteterna i Sverige. Dessa minoritetsgrupper nämndes också vid namn i samband med att Sverige den 9 februari 2000 ratificerade Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (konventionen godkändes av Europarådets ministerkommitté den 10 november 1994 och trädde i kraft den 1 februari 1998).

Alla dessa grupper har funnits i Sverige under mycket lång tid och är därför en del av det svenska kulturarvet. Eftersom samerna är ett urfolk finns utöver minoritetspolitiken en särskild samepolitik. [Riksdagen uttalade att samerna är ett urfolk som har folkrättsliga krav på en kulturell särbehandling, (proposition 1976/77:80, betänkande 1976/77:KrU43).]

På regeringens webbplats om mänskliga rättigheter sammanfattas huvudpunkterna i ovan nämnda ramkonvention:

Konventionens syfte är att skydda nationella minoriteters fortlevnad. Skyddet av nationella minoriteter och av de rättigheter och friheter som tillkommer personer som tillhör dessa minoriteter utgör en integrerad del av det internationella skyddet av mänskliga rättigheter och faller som sådant inom ramen för internationellt samarbete.

Konventionen innehåller bestämmelser som garanterar minoriteter en rad grundläggande mänskliga rättigheter och friheter: bl.a. skydd från diskriminering, fientlighet och våld, mötes-, förenings-, yttrande-, tanke-, samvets- och religionsfrihet och åsikts- och yttrandefrihet på det egna språket.

Staterna som tillträtt konventionen åtar sig vidare att erkänna att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att fritt och utan ingripande använda sitt minoritetsspråk privat och offentligt, och såväl muntligt som skriftligt.²⁹

Den 9 februari 2000 ratificerade Sverige även Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, minoritetsspråkskonventionen. Enligt denna krävs det att ett landsdels- eller minoritetsspråk ska ha använts av hävd i ett visst territorium inom en stat (så kallad historisk geografisk anknytning) av medborgare i staten och att språket ska skilja sig från det officiella språket. Vidare ska språket talas av ett tillräckligt stort antal personer så att det motiverar olika åtgärder för skydd och främjande. Invandrarspråk och dialekter av landets majoritetsspråk anses falla utanför definitionen. Om ett språk inte uppfyller kravet på historisk geografisk anknytning är det att betrakta som ett territoriellt obundet språk för vilket skyddsnivån är lägre och mer allmänt. Samiska, finska och meänkieli uppfyller kravet på historisk geografisk anknytning, medan jiddisch och romani chib kategoriseras som territoriellt obundna språk i Sverige.

Ovanstående lagar och konventioner utgör tillsammans med regeringens proposition *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* (2008/09:158) grunden för den svenska minoritetspolitiken. Regeringens minoritetspolitiska strategi innehåller åtgärder för att:

- säkerställa en bättre efterlevnad av Europarådets minoritetskonventioner,
- bättre följa upp genomförandet av minoritetspolitiken,
- motverka diskriminering av och utsatthet för de nationella minoriteterna,
- stärka de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande samt,
- främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken.

Samiska, finska och meänkieli

Det finns idag ett förstärkt minoritetsskydd för samiska, finska och meänkieli i nio kommuner i Norrbotten, de så kallade förvaltningsområdena. Det förstärka minoritetsskyddet innebär att det är en rättighet för enskilda att använda meänkieli, finska och samiska i kontakter med myndigheter och att fler får rätt till förskoleverksamhet och äldreomsorg helt eller delvis på dessa språk.

För meänkieli omfattar det språkliga förvaltningsområdet Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala, Övertorneå och Kalix kommun. Enligt Språkrådet uppskattas antalet meänkielitalande i dessa kommuner till mellan 25 000 och 60 000 och i hela Norrbotten till 75 000.³⁰

Det språkliga förvaltningsområdet för samiska omfattar 19 kommuner: Arvidsjaur, Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk, Kiruna, Berg, Härjedalen, Krokom, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund kommun.

De samiska språken tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen och är närmast besläktade med de östersjöfinska språken, som finska och estniska. De samiska språken delas in i tre huvudgrupper som inom sig rymmer olika dialekter. Sydsamiska dialekter är sydsamiska och

²⁹ URL: www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod, läst 2011-11-07.

³⁰ Uppgifterna här om meänkieli, finska och samiska är hämtade från Språkrådets hemsida, www.sprakradet/meankieli, 2012-03-01.

umesamiska; centralsamiska dialekter är arjeplogsamiska, lulesamiska och nordsamiska; östsamiska dialekter är enaresamiska, skoltsamiska, kildinsamiska och tersamiska. Nästan varje varietet har sitt eget skriftspråk. Gränserna mellan de olika varieteterna är inte skarpa, men skillnaderna kan vara stora. En sydsame och en nordsame kan knappast förstå varandra, medan lulesamiska och nordsamiska ligger mycket nära varandra. I Sverige talas nordsamiska av cirka 6 000 personer, medan sydsamiska och lulesamiska har cirka 500 talare vardera. Varieteter som umesamiska och arjeplogsamiska har endast ett fåtal talare.

För finska omfattar det språkliga förvaltningsområdet 40 kommuner, varav 6 i Norrbotten: Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala, Övertorneå och Kalix. Ungefär 300 000 personer i Sverige är finsktalande.

Antalet personer som talar romska i Sverige uppskattas till ungefär 40 000; antalet jiddischtalande är cirka 4 000.

Samlad språkpolitik

Sveriges riksdag har i december 2005 behandlat regeringens proposition *Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik (prop. 2005/06:2, bet., 2005/2006:KrU 4, rskr 2005/2006:89)*. Av de beslutade nationella språkpolitiska målen framgår att alla har rätt till språk, bland annat att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråk. För att nå målen med språkpolitiken är den av staten finansierade språkvården samordnad och förstärkt sedan den 1 juli 2006. Den inryms i myndigheten Språk- och folkminnesinstitutet och möjliggör nya och utökade insatser för det svenska språket och Sveriges nationella minoritetsspråk.³¹

Samordning av minoritetspolitiken

Minoritetspolitiken är sektorsövergripande. Det innebär att politikområdet berör alla departement som i sitt arbete ska beakta minoritetsperspektivet inom relevant politikområde. Det innebär också att många viktiga delar av minoritetspolitiken, såsom utbildnings-, kultur- och antidiskrimineringsinsatser, genomförs inom andra politikområden. För att nå de minoritetsspråkliga målen krävs således en samordning mellan detta politikområde och andra politikområden. Inom Regeringskansliet finns för detta ändamål en särskild interdepartemental arbetsgrupp för minoritetspolitiken. Den består av tjänstemän från Kultur-, Justitie-, Utrikes-, Social-, Utbildnings-, Jordbruks- och Integrations- och Jämställdhetsdepartementen.

Litteratur på meänkieli

Förlaget Kaamos³² bildades av Bengt Pohjanen för utgivning av böcker på meänkieli. Verksamheten inleddes 1985 med att Pohjanen gav ut sin bok *Lyykeri*, den första ungdomsromanen skriven på meänkieli. Den blev en stor framgång och gavs ut i en andra upplaga påföljande år. Fem år efter grundandet övertogs förlaget av Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T), som under 1990-talet gav ut 22 titlar; därefter har utgivningen minskat och under de senaste åren har förlaget i princip varit vilande (endast en titel har utgetts under de senaste fem åren). Pohjanen har flyttat över utgivningen av böcker på meänkieli till Barents Publisher, där han publicerat sex titlar sammanlagt de senaste fem åren.

³¹ Språk- och folkminnesinstitutet: <http://www.sofi.se>

³² Förlagets utgivning – se bilaga 7.

År 2005 startade den Kainulasjärvi-födde docenten i meänkieli vid Uleborgs universitet Birger Winsa ett bokförlag, Meänkielen förlaaki³³, för att publicera ämnesspecifika ordböcker på meänkieli, som till exempel *Luonon sanakirja=Naturens ordbok*, *Ruuhmiin sanakirja=Kroppens ordbok* och *Kalastajan sanakirja=Fiskarens ordbok*. I utgivningen, som till och med 2011 omfattar 18 böcker, ingår visserligen också ett par skönlitterära verk (varav det ena är på svenska), men sannolikt kommer förlaget att behålla sin relativt snäva språkliga utgivningsprofil. Winsa driver sitt förlag från Skogås i Huddinge kommun.

Vid sidan av denna förlagsverksamhet har enskilda personer gett ut böcker på eget förlag, till exempel Ann-Kristin Lundström, Elis Aidanpää, Marika Pounu och Malte Wiss. Vidare har Länskolnämnden i Norrbotten och Pajala kommun bekostat produktion av böcker för skolbruk. I serien Tornedalica har fyra titlar publicerats på meänkieli: William Snells *Kamaripirtiltä* (Tornedalica ; 1972 : 13)³⁴, Johan Lanttos *Juntin talo ja laestadialainen herätys Tärännössä* (Tornedalica ; 1973 : 16), berättelsesamlingen *Meän kieltä. Kirjotuksia Tornionlaakson kielelää* redigerad av Matti Kenttä och Albert Pekkari (Tornedalica ; 1986 : 43) och den tidigare nämnda samlingen av krönikor skrivna av Bengt Pohjanen (s. 16). Norstedts förlag gav ut Mikael Niemis storsäljare *Populärmusik från Vittula* också på meänkieli (*Poppimysiikkiä Vittulasta*, 2002), men därutöver har inga större (nationella) förlag engagerat sig i denna litteratur.

Bengt Pohjanens förlagsinitiativ står för merparten av bokutgivningen på meänkieli. Hans insatser för språket som förläggare, projektägare, översättare och framför allt som författare av romaner för barn och vuxna, av poesi, dramatik, bloggar, libretton, ordböcker, grammatikor, litteraturöversikter har varit – och är – av en betydelse som inte kan överskattas. Att det idag över huvud taget finns litteratur på meänkieli är i mycket stor utsträckning Bengt Pohjanens förtjänst. Individer med eld i själen är naturligtvis en tillgång för en verksamhet, men samtidigt en svaghet – av det enkla skälet att verksamheten blir mer sårbar än om ansvaret och elden fördelas mellan fler personer i en fungerande organisation.

Mona Mörtlund, en annan av förgrundsgestalterna vad gäller litteratur på meänkieli, kom ut med fyra barnböcker på meänkieli på Kaamos förlag åren 1991-1993, två av dessa tillsammans med Monica Johansson; tio år senare återkom hon till barnlitteraturen på meänkieli, nu som dramatiker för Sveriges Television (SvT) i bland annat barnprogrammet *Fieteri*. Och sedan dess är Mörtlund verksam som dramatiker och översättare för SvT och Sveriges Radio. Bland översättningarna finns ett tiotal barnböcker som hon även redigerat och läst in för Utbildningsradion (UR); dessa böcker finns för avlyssning på UR:s hemsida, däremot finns de inte utgivna i tryckt form.³⁵

³³ Förlagets utgivning – se bilaga 8.

³⁴ Första upplagan gavs ut i Finland 1944.

³⁵ De översatta böckerna är följande; 2009: *Hyvästi, herra Muffin* - Original: *Adjö, herr Muffin* av Ulf Nilsson (Bonnier Carlsen 2003), *Pilkku* - Original: *Pricken* av Margret Rey (1:a uppl. på svenska: Rabén & Sjögren 1949), *Veturihukka* - Original: *Lokvargen* av Pernilla Stalfelt och Calle Stalfelt-Niordson (Eriksson & Lindgren 2000), *Sammakko ja ventovieras* - Original: *Grodan och främlingen* av Max Velthuijs (1:a uppl. på svenska: Bergh 1993) och 2010: *Mina ja Kåge* - Original: *Mina och Kåge* av Anna Höglund (Alfabet 1995), *Astonin kivet* - Original: *Astons stenar* av Lotta Geffenblad (Bonnier Carlsen 2005), *Sammakko mailmala* - Original: *Grodan i vida världen* av Max Velthuijs (1:a uppl. på svenska: Bergh 1998), *Gittani ja harmajahukat* - Original: *Gittan och gråvargarna* av Pija Lindenbaum (Rabén & Sjögren 2000), *Jyngeliyö* - Original: *Djungelnatt* av Jöns Mellgren (Natur och kultur 1998).

Utöver dessa två författare finns för närvarande ytterligare ett fåtal som använder meänkieli för sitt skönlitterära skapande: lyrikern Kerstin Tuomas-Larsson, Bengt Kostenius, med tre prosaberättelser bakom sig och Inga-Britt Uusitalo, som 2008 kom ut med en novellsamling för unga läsare.

Antalet författare som skriver på meänkieli är alltså litet. I STR-T:s tidskrift *MET-Avisi*³⁶ publiceras sällan skönlitterära texter förutom sånger, på senare år ur sångboken *Meän lauluja* (2002), och någon dikt då och då. I varje nummer av tidskriften *Meänmaa* (Vårt land) hittar man en dikt i original eller översatt till meänkieli.³⁷

De skrivartävlingar som *MET-Avisi* (och andra aktörer) har utlyst har inte lockat många deltagare.

Kieliviesti är Språkrådets finska tidskrift. Den började utges 1980 och kommer ut med fyra nummer per år. Tidskriften innehåller från och med nummer nr 3/2009 även fyra sidor på meänkieli. Självfallet är det i första hand språkfrågor som behandlas, men då och då kan man här läsa en dikt eller en kort skönlitterär berättelse på meänkieli. Mona Mörtlund, Kerstin Tuomas-Larsson, Regina Veräja tillhör de första skönlitterära bidragsgivarna. *Kieliviesti* finns inte på något av folkbiblioteken i Norrbotten, inte ens i de kommuner där meänkieli och/eller finska är förvaltningspråk.

Bengt Pohjanen och Kirsti Johansson har på Barents Publisher gett ut två volymer *Den tornedalsfinska litteraturen* med undertitlarna *Från Kexi till Liksom* (2007) och *Från Kalkkimaa till Hilja Byström* (2009) där den ”tornedalsfinska” litteraturen på ömse sidor om gränsälven – det vill säga i Meänmaa – behandlas. Böckerna utgör ingen traditionell, sammanhållen litteraturhistoria med vetenskapliga anspråk; innehållet består av populärt hållna presentationer av enskilda författarskap, utdrag ur skönlitterära texter, artiklar publicerade i Haparandabladet med mera. Ett vetenskapligt närmade till ämnet har däremot uppsatsen *Den tornedalska litteraturen* skriven av Satu Gröndahl, Matti Hellberg och Mika Ojanen, publicerad i *Litteraturens gränsland – invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*.³⁸ Dessa tre arbeten behandlar både svenskspråkig och meänkielispråkig litteratur. Gröndahl et al. gör följande definition: ”med tornedalsk litteratur menar vi litteratur som behandlar eller skildrar detta geografiska område eller den tornedalska identiteten” (s. 143).

Ytterligare en källa till kunskap om litteratur på meänkieli är Norrbottens länsbiblioteks webbsida www.norrbottenslitteratur.se där merparten av de utgivna böckerna presenteras på både meänkieli och svenska. Här finns beskrivningar av 17 skönlitterära verk för vuxna, 22 fackböcker och 22 barnböcker, 61 titlar totalt. Länsbiblioteket har även gett ut en tryckt katalog med något modifierat innehåll, *Kirjoja meänkielelä = Böcker på meänkieli* (2009). STR-T har en del av denna litteratur till försäljning på sin hemsida, www.str-t.com. De få boklådor som finns i länet saluför endast undantagsvis böcker på meänkieli (och andra minoritetsspråk).

---

³⁶ *MET-Avisi* kommer från och med 2008 ut sex gånger per år som en självständig bilaga i *Haparandabladet*. Den finns också som pdf-fil på tidningens hemsida: <http://hbwebben.se/met>. Tidigare under 00-talet har den publicerats som kvartalstidskrift. Första numret av föreningstidskriften utkom år 1981 och hette då *Meikääläiset*.

³⁷ Tidskriften ges ut av föreningen Meänmaa, www.meanmaa.net, med säte i Övertorneå och Ylitornio. Enligt stadgarna (antagna i april 2009) avses med Meänmaa ”en kulturregion och ett symboliskt land på båda sidor om Torneå-, Muonio- och Könkämäälven. Meänmaa omfattar kommunerna Haparanda, Övertorneå, Pajala, Gällivare, Kiruna, delar av Överkalix och Kalix samt finska kommunerna Tornio, Ylitornio, Pello, Kolari, och Muonio”.

³⁸ *Litteraturens gränsland – invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* / redaktör: Satu Gröndahl. Uppsala : Centrum för multietnisk forskning 2002, s. 139-[170].

Litteratur på samiska

Vuokko Hirvonen anger antalet verksamma samiska författare till ett hundra, jämnt fördelade mellan könen.³⁹ I siffran inkluderar Hirvonen inte enbart författare som skriver på samiska utan även samer som skriver på norska, svenska och finska. Majoriteten av författarna lever och verkar i Norge. Ett utmärkande drag för de samiska författarna är deras ”mångkunnighet och i vid bemärkelse artistiska sätt att närma sig ämnet. De arbetar inte bara med ett fält – skrivandet – utan de kan också vara visuella artister, musiker, jojkare, konsthantverkare, slöjdare och skådespelare”.⁴⁰

För närvarande finns inga samiska förlag med säte i Sverige. Dock finns ett icke vinstdrivande förlag, Podium, som bland annat ger ut böcker på minoritetsspråk med ekonomiskt stöd från Statens kulturråd. Podium har gett ut böcker på romani chib (dialekterna kelderash, lovara och resanderomani), jiddisch och samiska. Antalet titlar som hittills kommit ut är dock litet. På samiska finns Ann-Helén Laestadius’ ungdomsroman *SMS från Soppero* (2007) översatt till de samiska varieteterna nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska (2010-2011). Förlaget har också gett ut antologin *Viidát – divttat Sámis = Vidd – dikter från Sápmi* (2006) med dikter av de nordsamiska författarna Rose-Marie Huuva, Simon Marainen, Thomas Marainen och Inghilda Tapio. Den senaste samiskspråkiga boken kom ut i november 2011: John Erling Utsis barnbok *Cugo* för åldrarna 6-9, på nordsamiska; den har också gått som radioföljetong med interaktiv webbplats på Utbildningsradion. Utsi har också på sitt företag Sámi Kompania i Jokkmokk gett ut två samiska klassiker som ljudböcker på cd-skiva: Johan Turis *Muitalus sámiid birra* på nordsamiska och Anta Piraks *Jáhtte sáme viessom* på luleasamiska. Båda ljudböckerna kom ut 2010.

Ett norskt samiskt förlag med svensk anknytning är DAT, med säte i Kautokeino. Förlagets böcker och andra medier på samiska distribueras i Sverige genom företaget DAT FAL i Seidegava, Arjeplog. Förlaget och företaget ägs av Kristina Utsi Boine och Per L. Boine.

Ett svenskt samiskt förlag med verksamhet inte alltför långt tillbaka i tiden är Sámi girijit i Jokkmokk som under åren 1983 – 1997 gav ut 46 böcker. Förläggarparet Lars-Göran och Monika Svonni lät översätta företrädesvis aktuell svensk litteratur för barn och unga, men de gav också ut flera samiska originaltitlar, ett par böcker på svenska och en nordsamisk-svensk, svensk-nordsamisk ordbok. Det stora flertalet titlar gavs ut på nordsamiska (30 titlar), men utgivningen inbegrep också verk på lulesamiska (11 titlar) och sydsamiska (3 titlar).⁴¹ Bland författarna finns Gunilla Bergström med ett par Alfons Åberg-böcker, Inger och Lasse Sandberg, Astrid Lindgren, Cannie Möller, Monica Zak... och klassiker som Johan Turi, Zacharias Topelius och Elly Jannes & Anna Riwkin-Brick. Upplagornas storlek varierade från 500 till 3 000 exemplar. I en intervju i *Samefolket* berättar Monica Svonni:

Anledningen till att vi startade bokutgivningen och bokförsäljningen var att det fanns ett behov av en sådan här service och verksamhet. Det fanns ju ingen möjlighet för folk att få tag på samiska böcker och det fanns ingen som gav ut några samiska böcker här i Sverige.

Monika berättar vidare att försäljningen av böckerna sker mestadels via postorder och då sker försäljningen mest till skolor, bokhandlare, studieförbund, bibliotek, men även

³⁹ Hirvonen, Vuokko: Samiska kvinnoförfattare. En historik över hundra år av skrivande. Ingår i: *Litteraturens gränsland – invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* / redaktör: Satu Gröndahl. Uppsala : Centrum för multietnisk forskning 2002, s. 182.

⁴⁰ Hirvonen, Vuokko: Bild och text hand i hand. Om mångkunniga samiska författare. Ingår i: *Fataburen 2008. För Sápmi i tiden*. Nordiska museets förlag 2008, s. 186.

⁴¹ I bilaga 9 listas de 46 titlar som återfinns i databasen Libris.

till enskilda personer både i Sverige och Norge, faktiskt mest till Norge, men export av böcker har skett även till Tyskland och Amerika.⁴²

Det senaste försöket att ge en överblick över den samiska litteraturens situation i Sverige gjordes inom ramen för den biblioteksutredning som Sametinget tillsatte 2002.⁴³ I översynen - Vem läser samiska böcker? Om förlag som producerar litteratur på samiska – skriver utredaren Regine Nordström:

Distributionen av samisk litteratur är begränsad. Importen från Norge, där den största produktionen finns, är komplicerad då Norge inte är ett EU-land. Bokklubbar saknas helt. Ingen bokkedja tillhandahåller litteratur på samiska utan förhandsbeställning. Litteraturen recenserar inte regelbundet i Btj:s sambindning och företaget söker inte aktivt efter samisk litteratur.

Hennes sammanfattade slutsats blir:

Vad vi har konstaterat är att situationen för en stabil utgivning, spridning och läsning av litteratur på samiska är svår, och att offensiva insatser skulle behövas från flera håll. Efterfrågan bland läsarna av i synnerhet skönlitteratur är dock otydlig. Det gäller också det svenska Sametinget vars inställning till litteratur är vag och oformulerad. Den problematik som uppdragats i fråga om litteraturutgivning och läsning av samisk litteratur är i högsta grad i behov av en egen utredning för att finna de bästa sätten för att stödja språkens fortlevnad.⁴⁴

De beskrivningar som gjordes och de slutsatser som drogs för en tio år sedan, är fortfarande giltiga; i varje fall har situationen för litteratur på samiska – i Sverige – inte förbättrats, snarare tvärtom. Och någon större, specifik utredning om den samiskspråkiga litteraturen, som utredningen förespråkar, har inte gjorts.

Samisk litteratur, samiska författarskap och böcker presenteras visserligen på olika webbsidor som företräder det samiska samhället, men några större insatser för att synliggöra den samiska litteraturen i ett historiskt perspektiv eller i nutid, har vi inte kunnat finna. Inte heller har vi funnit någon egentlig diskussion om den samiska litteraturens villkor i det svenska samhället. När Jokkmokks kommun tillsammans med samebyarna och sameföreningarna i kommunen den 23 februari i år (2012) kungjorde instiftandet av fyra priser à 100 000 kr till olika samiska kulturyttringar (i vid bemärkelse) valde man kategorierna 1) traditionell matkonst och kunskap, 2) vital samtida musik i Sápmi, 3) konst och design och 4) ung skicklig renskötare i Sápmi. Litteratur nämns alltså inte, men det är inte otänkbart att också ordkonst ingår i begreppet konst.⁴⁵

Samefolket, tidskrift på svenska och delvis på samiska, ägd av Samernas Riksförbund och Same Ätnamn, kan någon gång innehålla skönlitterära texter, likaså *Nuorat*, en samisk ungdomstidning.⁴⁶

Giron Sámi Teáhter (i Kiruna) har under de två senaste åren anordnat skrivartävlingar för ungdomar i åldrarna 16-26 i samverkan med Sáminuorra, Nuorat och Ubmejen biejviej

⁴² Heikka, Gustaw: Sámi Girjjit – förläggare i det samiska skriftspråkets tjänst. *Samefolket*; 1989, nr 3, s. 26-27.

⁴³ Utredningen, *Plan för samiskt bibliotek i Sverige* (Sametinget, 2003), antogs i juni 2003 i sin helhet av Sametingets plenum. Inget av de förslag till åtgärder som utredningen presenterar har emellertid genomförts.

⁴⁴ Bilaga 3 i utredningen, s.16-21.

⁴⁵ Se www.sapmiawards.se. Läst 2012-02-29.

⁴⁶ Tidskriften Nuorat, som tidigare hette *Sáminuorat* och var den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorras medlemstidning, utges av Nuorat ideell förening med säte i Jokkmokk. Tidskriften är skriven på svenska, lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska. Den får ekonomiskt stöd från Kulturrådet och Sametinget.

(Samiska veckan i Umeå). Tre tävlingsbidrag har publicerats vardera året: *Frihet – skriv så det hörs 16-26!* (2010)⁴⁷ och *Tid = Aejkie = Ájgge = Áigi - skriv så det hörs 16-26!* (2011).⁴⁸ Båda texthäftena har delvis parallelltext på samiska och svenska.

Den samiska litteraturens två främsta uttolkare i den akademiska världen är Harald Gaski, biträdande professor vid Tromsø universitet och Vuokko Hirvonen, professor vid Samiska högskolan i Kautokeino. Bara en mindre del av deras omfattande forskning finns tillgänglig på svenska.

Norrbottens länsbibliotek har påbörjat arbetet med att presentera samiska författare; det görs på webbsidan www.norrbottensforfattare.se. Här hittar man idag 11 samiska författare. Texterna finns dock enbart på svenska.

Samisk bokutgivning i Norge

Det kan här vara på sin plats att lyfta fram det stöd som den samiska litteraturen åtnjuter i Norge. År 2009 gav det norska Sametinget stöd till 32 bokutgivningar om sammanlagt 6 724 000 NOK, det vill säga drygt 210 000 NOK per bok i genomsnitt! De sex förlag som fick stöd var följande: Iđut, Indre Billefjord (6 titlar varav 3 översättningar av Astrid Lindgrens verk), Skániid Girjie, Evenskjer (4 titlar varav en ljudbok), ČállidLágádus, Karasjok (5 titlar varav 1 ljudbok och 1 i MP3-format på 3 samiska varieteter), Davvi Girji, Karasjok (9 titlar varav 4 ljudböcker), DAT, Kautokeino (1 titel), Baldusine NUF, Tromsø (4 titlar varav en med parallelltext på 3 varieteter och 1 som ljudbok, MP3 och digibok) samt, slutligen, 3 ljudböcker utgivna av tre olika kommuner.

Att det är Norge som står för produktionen av böcker på samiska kan man också konstatera genom sökningar i databaserna BURK och Libris, vilka, sammantagna, innehåller i princip alla medier som anskaffas till bibliotek i Sverige. Av de 14 nordsamiska böcker utgivna 2011 som finns på svenska bibliotek är 12 producerade i Norge: förlagen Iđut och Davvi girji står för 5 titlar vardera, DAT och Arvesafira för 1 titel vardera; de 2 böcker som getts ut i Sverige är de tidigare nämnda *Cugo* på Podium förlag och Giron Sámi Teáhters *Tid = Aejkie = Ájgge = Áigi*. Värt att notera är också att 13 av titlarna tillhör kategorin barn- och ungdomslitteratur.⁴⁹

Stöd till bokutgivning på minoritetsspråk

Om man ser samhällsstöd till produktion av material på minoritetsspråk som ett bidrag till språkets fortlevnad och utveckling, formuleras i Mona Mörtlunds mångfacetterade arbete (se ovan) en spännande fråga: i vilken form/vilket format ska [litterära] texter publiceras för att göra mest ”nytta” för minoritetsspråket? TV- och radioprogram, teaterföreställningar, pappersböcker i original och översättning, ljudböcker, MP3, e-böcker, bloggar...? Är till exempel en statlig satsning på en utgivning av klassiska barnböcker översatta till minoritetsspråken mer angelägen än ett dagligt barntvprogram eller en serietidning, typ Bamse eller Kalle Anka? Hur ska ansvaret fördelas mellan staten, landstingen, kommunerna och minoriteternas intresseorganisationer (inklusive Sametinget) i detta sammanhang (det vill säga att producera material till nytta och nöje på minoritetsspråk)? Uppenbart är att det saknas

⁴⁷ Innehåll: Uhca liekkus lottáš = En tillgiven liten fågel av Hanne-Sofie Trosten, Ingenmanslappland av Viktor Andersson och Förändringens vind bjuder frihet av Erika Nilsson.

⁴⁸ Innehåll: Doddjon soadji guotte = Bruten vinge bär inte av Elle Sára Oskal, Lapp ii goassege lapp galgat leat = Lapp ska aldrig vara lapp av Olle Kejonen och Aejkie av Marja Lisa Thomasson.

⁴⁹ Bilaga 10 är en förteckning över dessa 14 titlar.

ett nationellt ansvarstagande och en nationell strategi för utgivning av litteratur på minoritetsspråk.

Vilka samverkansmöjligheter finns över riksgränserna? Norge har, som framgått, en jämförelsevis stor utgivning av samisk litteratur. Många av de böcker som publiceras där är utan tvivel intressanta för de samiska läsarna i Sverige. Problemet är, som tidigare framhållits, åtkomsten, tillgänglighörandet.

Vad gäller tillgången på litteratur på meänkieli ställer sig frågan om det i finska Tornedalen ges ut litteratur på en språklig varietet som ligger tillräckligt nära meänkieli för att vara intressant också för svenska läsare?

I Nordnorge finns en kvänskspråkig minoritet, men de litterära verken på språket är än så länge mycket få. I stort sett finns bara Alf Nilsson-Børsskogs romantrilogi *Elämän jatko* (2004-2011) (Livet går vidare) och hans fyra diktsamlingar (2008-2010). Kvänska, som blev godkänt som officiellt språk i Norge 2005, kan utan större svårigheter läsas av en meänkielikunnig person.⁵⁰

Bokutgivningens omfattning

I tabellen nedan redovisas antalet titlar (inklusive nyutgåvor) som förlag i länet publicerat. Uppgifterna har hämtats från den nationella databasen Libris.⁵¹

Tabell 1: Antal utgivningar till och med år 2011

År	– 2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Totalt
Black Island Books	16	5	9	6	10	12	12	70
Lumio	26	6	9	8	10	7	6	72
Barents Publisher	36	4	8	7	6	0	2	63
Barents Publisher - därav på meänkieli	7	0	3	2	1	0	1	14
Kaamos	31	3	0	0	1	0	0	35
Meänkielen förlaaki	1	1	6	1	6	1	2	18
PUF	-	-	-	1	3	2	0	6
Friare liv	5	4	8	2	4	2	7	32

Anm.: Kolumnen – 2005 anger antalet utgåvor från starten till och med 2005. Black Island gav ut sin första bok 1992, Lumio år 2000, Barents år 1997, Kaamos år 1985, Meänkielen förlaaki år 2005 och Friare liv år 2003.

Meänkielen förlaaki har visserligen sitt säte utanför Norrbotten, men på grund av dess starka anknytning till länet har vi valt att införliva det bland norrbottensförlagen.

⁵⁰ Om kväner: se Kvensk institutts hemsida: <http://www.kvenskinstitut.no>. Institutet i Børselv, Porsanger, med sju anställda (sic!), är ett nationellt centrum för det kvänska språket och kulturen.

⁵¹ Förlagens adresser återfinns i bilaga 11.

Förlagens behov av stöd

I en debattartikel i *Norrländska Socialdemokraten* ; 2011-06-09 diskuterar förläggaren Peo Rask boken som vara med utgångspunkt från Pamela Schultz Nybackas doktorsavhandling *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading* (2011). Tesen i avhandlingen – och i artikeln – är den att boken inte kan likställas med vilken konsumtionsvara som helst; den har ett ekonomisk betingat värde och ett kulturellt, men också ytterligare ett värde, ett mer svårdefinierat som Schultz Nybacka vill kalla ”bokonomi”. Rask citerar pressmeddelandet som presenterar avhandlingen: ”Boken och läsaren skapar tillsammans ett mervärde som vedertagna begrepp inom ekonomi inte förmår omfatta. [...] Värdet måste förstås utifrån skriftens roll i historien...” Det är bokens specifika värde som gör att samhället inte kan låta marknadskrafterna ensamt avgöra vilka böcker som ska finnas på bokmarknaden. Böcker, som har detta kulturella värde, men som inte kan bära sina kostnader måste därför få stöd från olika aktörer i samhället. Peo Rask vill med sin artikel lyfta fram behovet av finansiellt stöd till bokproduktion i Norrbotten.

I en intervju i *Författaren*⁵² säger Schultz Nybacka:

– Boken är ju den första massproducerade varan av alla. Den har en oerhörd generativ kraft samtidigt som den är outtömlig. Boken har ju hjälpt till att driva fram våra idéer om ekonomi och industri utan att man någonsin frågat sig hur boken själv fungerar! [...] Man brukar ju säga att bokbranschen tar hänsyn till både kulturella och ekonomiska aspekter, men min avhandling väcker frågan om det kanske också är varken ekonomi eller kultur utan något eget som då är bokonomi. Lite mer krasst kan sägas att bokbranschen och marknaden fortfarande är utbudsstyrt i någon mening medan ekonomer stirrar sig blinda på efterfrågan i sina modeller. Förläggarens roll blir ju att koppla detta samman på något vänster och när det lyckas kan det uppnå en nära outtömlig kraft, tänk på alla megasäljare...

Under hösten 2011 har ett par av länets förläggare diskuterat förlagens situation med landstingets chef för Division kultur och utbildning. Vid dessa möten har förläggarna presenterat ett antal förslag eller önskemål för att underlätta och stärka förlagsarbetet i länet:

- Snabb översyn av stödformer vad gäller litteratur och bokproduktion. Möjlighet att söka för alla led i en bokproduktion.
- Stöd till marknadsföring; såväl inom som utom länet.
- Tillsättande av litteraturkonsulent eller ännu hellre inrätta en Litteraturpool, motsvarande BD Pop.
- Införa ett bidrag motsvarande konstnärernas utomlänbidrag, där författare kan söka för engagemang utom länet.
- Bättre former för dialog. Det är tillsammans vi kan stärka litteraturen. Inflytande, delaktighet.
- Kulturinstitutionerna måste bli bättre på att köpa och uppmana till köp av norrbottnisk litteratur.

Att se över kommunernas och landstingets stödformer för litterär produktion i dess olika led bör bli en del i det kommande strategiarbetet. Förlagsverksamheten i länet bör självklart ses i ljuset av den betydelse som kreativa näringar ges i *Kulturplan 2011-2013*.

---

⁵² Enbohm, Henrik C.: Hon har pennan riktad mot litteraturpolitiken. Avhandling lanserar nytt begrepp för att tydliggöra bokens särställning. *Författaren* ; 2011, nr 4/5, s.6-7.

4. FÖRFATTARNAS VILLKOR

Publiceringsmöjligheter

Sveriges Författarförbund (SvF) har 2 750 medlemmar (2011) som är skönlitterära författare, barn- och ungdomsboksförfattare, fackboksförfattare och översättare. En undersökning som SvF gjorde 2004 av sina medlemmar visar att det finns cirka 700 verksamma heltidsförfattare i landet. Dessa är, enligt den använda definitionen, minst 75 % litterärt verksamma och högst 65 år gamla. Majoriteten är män (58 %), medelåldern är 59 år och det stora flertalet (80 %) bor i något av de tre storstadslänen. Alla som klarar inträdeskraven för medlemskap i SvF är inte medlemmar. Och därutöver finns kategorin amatörskrivare, vars antal är ytterst svårt att uppskatta; man kan bara konstatera att det är mycket stort, vilket den tidigare nämnda inventeringen gjord av Norrbottens Bildningsförbund vittnar om (s. 7). Enligt Kungliga bibliotekets statistik utgavs år 2010 drygt 2 000 skönlitterära originalverk i Sverige, 1 523 för vuxna och 604 för barn.⁵³

Hur många av SvF:s medlemmar som har anknytning till Norrbotten har vi av naturliga skäl inte försökt ta reda på, men i ett försök att lista norrbottensförfattare⁵⁴, som har gett ut böcker under de senare åren, kom vi upp till närmare hundra namn. En del av författarna publiceras på de större förlagen (Bonniers, Norstedts, Wahlström & Widstrand, Prisma, Natur och Kultur, Rabén & Sjögren, Atlantis, Alfabeta, Piratförlaget, Kartago, Settern, Fischer & Co, DAT och så vidare – i bilaga 12 listar vi nu verksamma författare från länet som kommer ut på dessa förlag), andra på mera regionala som Black Island Books, Barents Publisher och Lumio eller på eget förlag.

Många skrivare/författare som inte får sina texter utgivna på ”traditionella”/”vanliga” förlag – och inte startar egna förlag – vänder sig till förlag med tjänst för egenutgivning, det vill säga förlag som debiterar författaren hela eller en del av utgivningskostnaden (korrekturläsning, lay-out, tryckning ...). I Norrbotten finns, som tidigare nämnts, förlaget Lumio i Hedenäset som erbjuder denna Print-on-demand-tjänst.⁵⁵ Ett geografiskt närbeläget förlag med stöd för egenutgivning, som anlitas av norrbottniska skrivare/författare, är Ord&visor i Skellefteå. Ytterligare andra förlag i landet med samma affärsidé är till exempel Podium Distribution för medlemmar i Författarcentrum, Författares Bokmaskin, Vulkan, Publit, Faun, B4 press, Snickarsmedjan, Recito Förlag, Atremi bokförlag, Opus Liberum, Solentro, BoD Books-on-Demand, barnboksförlaget Bee Media... (webbadresserna till förlagen återfinns i bilaga 11). Flera av dessa har anlits av länets skrivare/författare. Omfattningen av och kvaliteten på de tjänster som erbjuds varierar mycket mellan förlagen/företagen, likaså priset för tjänsterna. Vissa förlag accepterar i princip alla manus oavsett kvalitet, medan andra är måna om att förlagsnamnet ska borga för god kvalitet vad gäller både bokens innehåll och dess utformning. Ord&visor är ett exempel på den senare kategorin. På hemsidan presenterar man sin affärsidé och man lämnar också ut prislistan för sina tjänster. I bilaga 13 återger vi den utförliga – och förtroendeingivande – information som förlaget lämnar på sin hemsida; den ger en god bild av hur ett seriöst förlag för egenutgivning arbetar.

Ett annat, principiellt intressant, förlag är Aglaktuq (= ”skriver” på inuitspråket inupiatun) i Stockholm. Upphovskvinnorna jobbar efter följande idéer enligt webbsidan:

---

⁵³ Uppgifterna i detta stycke har hämtats från Steiner, Ann: *Litteraturen i mediasamhället*, kapitlet Författarens villkor, s. 25-68.

⁵⁴ För definition, se INLEDNING, s. 5.

⁵⁵ Lanseringen av Print-on-demand av författarna Peter Curman, Jan Myrdal och Lars Forssell vid en presskonferens i januari 1997 och företeelsens historia över huvud taget skildras av Rasmus Fleischer i boken *Boken*, s. 58-84.

Förlagens urvalsprocess om vem som får publiceras är med dagens teknik förlegad. Beslutet om vem som ska bli läst ska ligga hos konsumenten, inte hos förlagen.
Teknikbäraren är sekundär – det intressanta är texten och dess tillgänglighet. Därför ska Aglaktuqs böcker finnas på varje möjlig plattform – bok, dator, iPhone, iPad, läsplattor. I samma stund vi ger ut böckerna är de sökbara på Google Books och finns som pappersböcker, e-böcker och talböcker.
Från den gamla förlagsbranschen tar vi med oss ett tydligt varumärke, externa textredaktörer, en visuell profil skapad av professionella formgivare samt traditionell marknadsföring mot branschorgan och äldre mediekanalet. Detta kombinerar vi med full konstnärlig kontroll över utgivningen, korta pressläggningar, ökad tillgänglighet på nya läsplattformar och viral marknadsföring.⁵⁶

Intressant är dels Aglaktuqs ambition att minska de stora förlagens makt över bokmarknaden och läsarna och dels det totala bejakandet av alla de olika publicerings- och marknadsföringsformer som står till buds idag. Kanske ligger det något i deras profetia: ”Framtidens genomsnittliga författare är en renässansmänniska som gör allt själv. Vid sidan av heltidsjobbet.”⁵⁷ Hur det än förhåller sig med den saken, kan man konstatera att litteraturmarknaden för närvarande genomgår avgörande förändringar, något som förlag, författare och läsare har att förhålla sig till. Likaså bidragsgivare till produktion av litteratur.

Ett av skälen till de stora pågående förändringarna är att digitaltryck har förbättrats till att nu utgöra ett verkligt alternativ till offsettryck. Härigenom möjliggörs tryckning av mycket små upplagor. Ett framgångsrikt sådant förlag är Publit, som startade sin verksamhet 2008 och hade som mål att trycka en bok i samma takt som den såldes. De vinster som förlag – och samhället – genom digitaltrycket gör är betydande (inga lagerkostnader, inga makuleringar, inga väntetider). Den 15 februari i år (2012) kunde Publit stolt skriva i sin blogg:

Igår tryckte vi vår 100 000:e bok. Om man betänker att det stora flertalet av dessa aldrig skulle tryckts och att böckerna trycks en och en så är det smått otroligt att vi nått hit på så kort tid. För oss är det ett bevis på att produktion och distribution av böcker inte längre är vad det varit. Att vi bidragit till att Norstedts sen en tid tillbaka tagit begreppet ”levande” backlist på allvar och gjort sina betydande författarskap tillgängliga för läsare gör oss stolta. Att små förlag har kunnat ge ut riktigt smal litteratur utan att behöva ta stora risker gör oss glada. Att ämbetsverk, institutioner och myndigheter har kunnat spara en hel massa skattepengar gör oss nöjda. Att våra böcker fått branschen att omvärdera synen på digitaltryckets kvalitet gör oss malliga.⁵⁸

I en artikel i *Svensk Bokhandel* beskriver Lars Winkler de områden där pod (Print-on-demand) används inom modern förlagsverksamhet:

- För att täcka upp när den offsettryckta originalupplagan tagit slut och en ny ännu inte finns tillgänglig. Fördelen med pod är att det går snabbt och kan tryckas med kort varsel. Mycket vanligt i USA idag – inte så vanligt i Sverige.
- När en bok sålt slut och marknaden inte är tillräckligt stor för ett nytt offsettryck. Används i Sverige i huvudsak av utgivare av kursböcker och akademisk litteratur.
- För att vid behov lyfta fram attraktiv backlist ur arkiv. Detta är det område som växer mest i Sverige just nu.
- Nyproduktion: förlag som väljer digitaltryck och pod redan från början. Det är här som den stora förändringen kommer att ske de närmaste åren då de allra flesta standardupplagor kommer att bli billigare att trycka digitalt än som traditionellt offsettryck.

⁵⁶ www.aglaktuq.se, läst 2011-10-18.

⁵⁷ Svensson, Julia: Förlaget på ständigt turne. *Dagens Nyheter*; 2011-10-15.

⁵⁸ www.publit.se, läst 2012-03-01.

- Slutligen används pod i växande omfattning för marknadsföring och för att trycka upp recensionsexemplar. Det ger förlagen stora tidsvinster och möjlighet att handla snabbt.⁵⁹

Att ge ut en pappersbok till ”rimliga kostnader” är idag lättare än någonsin tidigare, samtidigt som det är svårare än någonsin för en debutant att bli utgiven på ett etablerat, större förlag. De stora förlagen drar in sina vinster genom bästsäljare; och man ger gärna ut ett antal ansedda författare för trovärdighetens och varumärkets skull. Men de författare som varken tillhör den ena eller andra kategorin får en betydligt sämre uppbackning av förlagen och allt svårare att publicera sig. Utvägen blir egenutgivning. Antalet titlar som ges ut på förlag för egenutgivning är stadigt växande. Ann Steiner sammanfattar villkoren för författarna som ”tvingas” vända sig till förlag för egenutgivning:

Författare som ger ut på små förlag eller på egen bekostnad har oftare svårt att synas på marknaden. Enskilda titlar kan sälja ganska bra, några böcker blir recenserade och ibland får några av dessa författare ett litterärt pris eller arbetsstipendium. Det rör sig om författare som sinsemellan är mycket olika i livsval, litterär förmåga och allmän karaktär. Men generellt sett är detta en ganska osynlig grupp på marknaden och även om en del av dessa författare kan komma att inta en annan position senare så har de för tillfället få läsare, inget genomslag och små eller inga inkomster från sina verk.⁶⁰

Att egenutgivningen är en företeelse som inte bara gläder många människor utan också skapar oro i de traditionellt styrande litterära kretsarna, visar en artikel i *Svenska Dagbladet* där Annina Rabe, ledamot i den kommitté som leder den statliga litteraturutredningen, ger sin syn på verksamheten:

Själv hoppas jag att jag slipper uppleva en tid utan förläggare och redaktörer, utan professionella författare och kritiker. För vad händer med kvaliteten om yrkeskunskunigheten och professionalismen helt negligeras? Jag har läst ett stort antal egenpublicerade böcker de senaste åren och måste tyvärr säga att ytterst få av dem har hållit någon större verkshöjd. Det kan för all del ha varit trevliga läsupplevelser ändå, men summan av det hela är att man oftast ändå förstår varför förlagen har fattat de beslut de har gjort. Att det finns hundratals förfördelade PO Enquistar där ute som aldrig får chansen är helt enkelt inte sant.

Det borde inte ens behöva påpekas att förläggare och redaktör är oerhört viktiga led i en boks tillkomst. Även mycket etablerade författare behöver ofta massor av hjälp med sina manus innan de når optimal nivå. Relationen förläggare–författare–redaktör är kort sagt oerhört viktig för det färdiga resultatet. Om professionalismen börjar tappa tron på sin egen nödvändighet är litteraturen illa ute.⁶¹

Ytterst få av länets författare kan leva på de inkomster som bokförsäljningen genererar. Dessutom har på senare år möjligheten till inkomster genom författarframträdanden på exempelvis bibliotek och skolor dramatiskt försämrats. Tidigare kunde en nyutkommen bok ge en författare upp till ett tjugotal uppdrag, idag något enstaka, om något alls. Är det bara en tillfällighet att man nämner konstnärer, sångare, skådespelare och musiker – däremot inte författare – när man i kapitel 18 i *Kulturplan 2011-2013 Norrbotten* kortfattat behandlar ”Kulturskaparnas situation och villkor”?

Enkät till författare

För att få en inblick i författarnas villkor skickade vi en enkät till ett 60-tal författare med anknytning till Norrbotten. Enkätens huvudsyfte var att få information om hur författare ser

⁵⁹ Winkler, Lars: Fokus: Behovstryck Print on demand skapar nya möjligheter. *Svensk Bokhandel. Nätupplagan* ; 2011-05-05, <http://www.svb.se/nyheter/print-demand-skapar-nya-m-jligheter>

⁶⁰ Steiner, Ann: *Litteraturen i mediasamhället*, s. 40.

⁶¹ Rabe, Annina: *Litteraturen behöver proffs*. *Svenska Dagbladet* ; 2012-03-06.

på sitt författarskap i relation till kommunala och regionala institutioner och till civilsamhällets organisationer. Syftet var också att få ta del av författarnas syn på sitt skrivande över huvud taget. Detta för att undersöka i vad mån det finns en samsyn i ”skrivandets villkor” mellan författare å ena sidan och kommuner och landsting å den andra. Enkätsvaren, i anonymiserad form, redovisas utförligt i bilaga 15. Här nedan presenterar vi delar av materialet under olika ”teman” som vi kunnat utläsa i svaren, men vi rekommenderar varmt en genomläsning av det fullständiga materialet i bilagan.

Att bli författare och sedan

Flertalet av dem som svarat på enkäten har varit intresserade av att läsa och skriva redan som barn: ”Jag har haft skrivandet i huvudet sen jag var lillgrabb [...]”, ”Skrivarlusten har jag haft sedan tioårsåldern då jag skrev långa uppsatser, både om sådant jag varit med om och rena fantasier.” Men det finns också fall där skrivandet kommit igång senare i livet: ”Fram till närmare 40 års ålder har jag inte haft en tanke på att bli författare. Det var en livskris som drev mig till att börja skriva, en form av terapi.”

Många anger en uppmuntrande omgivning, ibland med skrivande föräldrar, som orsak till att man själv blev intresserad av att skriva. Litteraturen, det egna läsandet, i unga år har varit viktig för alla. Skolan nämns däremot sällan som en positiv faktor; någon menar att den snarare motverkade skrivlusten. Skrivarkurser, som de i Medlefors, lyfter några fram som viktiga inspirationskällor när man väl kommit igång med skrivandet.

Svaren på frågan om vilka drivkrafterna är för skrivandet varierar från person till person. Men lusten att berätta är en uttalad drivkraft för de flesta, andra menar sig ”se saker på andra sätt än de gängse” eller ”[g]enom att skriva förändrar jag världen i det lilla”. ”Att skriva är en livsstil” för en författare, en annan ”... måste få skriva för att kunna fungera”. ”Upptäckarglädje, flowupplevelse, feedback och en rastlös fantasi.”, sammanfattar någon sina drivkrafter. Ytterligare en röst: ”Glädjen jag känner när jag lyckas få en text att leva är nog min starkaste drivkraft, det är det allt till syvende och sist handlar om.”

Behovet av rådgivning, stöd och att få synas – nätverk

... att de ALDRIG glömmet bort de författare som står nere i gräset och viftar med en liten flagga! Det är nämligen där som de vackraste och viktigaste plantorna gro och växer upp.

Eftersom arbetet är så ensamt tror jag det vore bra om man kunde samlas ibland och diskutera olika frågor och också få information om vad man kan få för stöd till olika projekt.

Önskvärt med råd och stöttning till nybörjarna, till alla dem som står i begrepp att skriva en bok. Jag tänker exempelvis på byaföreningar och enskilda som lägger ned hela sin själ på att dokumentera lokalhistoriska epoker och händelser, men där resultatet (boken) ofta blir slarvigt och undermåligt på grund av bristande kunskaper i redigering, layout osv. Det är även trist då angelägna böcker inte når ut till presumtiva läsare på grund av obefintlig marknadsföring och dåliga säljkanaler. Kommunernas kulturförvaltningar borde kunna erbjuda rådgivning i dessa frågor.

Det är också med sorg i hjärtat jag ser hur Norrbotten halkar efter Västerbotten. Där tycks bättre klimat råda vad gäller samverkan (institution, icke-institution, föreningar, löshästar, you name them). Dessutom är Norrländska litteratursällskapet starkt förankrat i Västerbotten – i styrelsen finns numera inte en enda norrbottning.

Fyra röster om olika behov av stöd i arbetet, och som skulle kunna betecknas som behov av ett strukturerat nätverk och personligt stöd.

Det framkommer från flera håll en önskan om att synas, bli uppmärksammas för det arbete man gör, eller som en författare uttrycker det: ”Om det fanns en plattform för poesiuppläsningar skulle jag söka mig till den. I uppläsningar får man inte respons eller kommentarer – men man får någon som lyssnar och det är oerhört värdefullt. Det uppmuntrar till fortsatt skrivande, skulle jag vilja påstå.” En annan uttalar en anspråkslös önskan om ”en allmänmännisklig sympati eller hur man ska säga...”. Att se sina litterära försök i tryck, om så i en enkel skoltidning, har sin betydelse för det fortsatta skrivandet. Flera författare talar om tidningar och tidskrifter, som förr om åren publicerade noveller och dikter, en möjlighet att göra sin stämma hörd, som nu försvunnit nästan helt. Litterära tidskrifter finns [naturligtvis], men att få en text publicerad i en sådan är svårt för en ”nybörjare”, även om Norrländska litteratursällskapetets *Provins* genom året blivit många författares inträdesport till författarvärlden.

Behov av att träffas, samarbeta, diskutera texter, utbyta erfarenheter framkommer i flera av svaren; fungerande och funktionella mötesplatser efterlyses. Påfallande många skrivare har inga kontakter med andra skrivare, i en del fall beroende på brist på forum, i andra på självvald ensamhet. De som har likasinnade och kolleger att diskutera texter med värdesätter det mycket högt; för några har kloka och uppmuntrande mentorer varit helt avgörande för skrivandet.

Vår bild är att det inte finns något fungerande författar-/skrivarnätverk i länet. Norrländska litteratursällskapet/Författarcentrum Norr är den organisation som många är anslutna till, men det är en alltför stor organisation för att kunna fånga upp den typen av behov som det här handlar om. För detta fordras ett mer regionalt nätverk. Initiativet till ett sådant måste komma från författarna själva; skrivargrupper, textseminarier, diskussionsklubbar och liknande torde utan svårighet hitta kostnadsfria möteslokaler oavsett var man bor i länet. En utflyttad författare skriver: ”Har lämnat Norrländska författarsällskapet och är nu medlem i FC-Öst. En livlig förening! Jag har även bundit ihop en grupp kvinnliga författare boende runt stan, för samvaro och arbete omkring gemensamma yrkesärenden.”

För ovana bokproducenters räkning uttalas ett behov av stöd av mera praktisk karaktär som till exempel korrekturläsning, redigering, layout. Det framförs även önskemål om att få information om olika projekt och hjälp med att skriva bidragsansökningar.

Stipendier och bidrag

De författare som fått stipendier och/eller bidrag anser (i regel) att det ekonomiska tillskottet varit av stor betydelse för skrivandet. Det handlar om att ha råd att skriva: ”De flesta författare har det kärvt ekonomiskt, i synnerhet om man skriver lyrik eller i någon annan smal genre.”, säger en röst. Det handlar således om att känna ekonomisk trygghet under en period av skapandet. En författare skriver att betydelsen av stipendier varit ”jättestor”: ”Utan dessa (jag har fått några) hade jag aldrig kunnat skriva fyra böcker. Betydelsen är oerhörd.”

Ytterligare en aspekt på stipendier och bidrag: ”Det beror på vad man är ute efter, men om man i ett län gärna vill höja den litterära kvalitén är pengarna nummer ett.”

Norrbottens läns landsting fördelar årligen stipendiet *Rubus Arcticus* som vi vet är uppskattat, och förutom pengarna så är erkänslan av arbetet något som stipendiaterna förmedlar.

En annan tanke om bidrag eller stipendium kan vara att få skriva i en lugn miljö:

Jag behöver tystnad och stillhet för att kunna skriva. Med tiden har jag hittat former för det mitt i mitt stökiga och støjiga hem. Men min dröm vore att få möjlighet att åka iväg till någon lugn och tyst plats, att veta att nu finns tid och utrymme för de tankar som kan bli till dikter. Bidrag eller stipendium för detta vore ljuvligt!

Publicering och marknadsföring

Det centrala för en författare är naturligtvis, när väl manuset är färdigskrivet, att kunna publicera boken och att sälja den. Här några tankar, idéer och förslag ur enkätsvaren:

Hela den ekonomiska delen med kostnaderna för tryckningen står författarna i allmänhet för. Det innebär att entusiasmen efter den första bokens utgivning dalar eftersom det tar tid för den som inte är ”försäljare” att tjäna in till tryckkostnaderna. Norrbotten borde ha någon återkommande information som verkligen når ut till läsintresserade om *Nya böcker av norrbottniska författare*. Kanske ert arbete kunde leda till att i varje fall listor skickas till tidningarna åtminstone en gång eller ett par gånger om året. Det författare, som inte har de stora förlagen bakom sig, behöver är PR-hjälp.

För lokala författare vore det bra om landstinget *årligen* kunde ge ut en novellsamling med författarnamn från Norrbotten. Att komma med där vore en fin sporre. Ett särskilt anslag till utgivning av ett par/några norrbottniska skönlitterära böcker vore också fint, kanske i form av stipendier.

... man kanske kan tänka sig att regionala förlag stöttas med bidrag. Distribution av böcker är också ett problem. Skulle inte regionala böcker kunna skickas ut till kiosker och affärer i likhet med vad som sker med tidningar och massmarknadsböcker? Eller varför inte en regional nätbokhandel?

... och kanske även organisera en årlig "norbottensbokfestival" i Kulturens Hus [i Luleå] – då skulle kanske länets författare synas mer och fler hitta våra böcker, tror jag.

... möjlighet till att kunna försälja sina böcker kostnadsfritt (typ gratis bokbord på Bok och Bild, bokmässan i Göteborg). Jag efterlyser helt enkelt känslan av samhörighet och ett sätt som jag med stolthet kan säga – Jag är Norrbottensförfattare!

Vi ställde också frågan huruvida publiceringsmöjligheten i tidningar och tidskrifter har någon betydelse för skrivandet. I svaren finns exempel på författare med regelbundna kolumner i pressen och andra som menar att det nästan är omöjligt att ens få in en insändare i en dagstidning. Många vittnar om publiceringens betydelse:

Från början uppmuntrades mina dikter, både av lokalpress och av facktidskrifter. Sedan blev det mer med mina noveller. Jag har även haft den stora turen och lyckan att bli behandlad med respekt och värme.

Mina dikter är publicerade i tidningar och tidskrifter på både svenska, samiska, finska, isländska, engelska och spanska, vilket givetvis har en stor betydelse för mitt författarskap.

Jag har publicerats i tidningar och tidskrifter och det har ju känts bra förstås. Jag skulle nog skriva i alla fall även om jag inte publicerades men jag tycker om kontakten det ger med människor så det är bara positivt

Att skriva artiklar i tidningar är betydligt gynnsammare för ekonomin än att skriva böcker.

E-publicering är ingen ”stor sak” för de norrbottniska författarna av enkätsvaren att döma. Flera har bloggar och hemsidor, men det är bara en skrivare som anger att hen publicerar texter på en särskild litteratursajt.

Sedan drygt tre år tillbaka publicerar jag mina dikter på www.poeter.se. Jag upptäckte den av en slump. Jag hade tidigare bara visat mina dikter för mina närmaste, men upptäckte här ett forum där jag kunde visa dem för en större ”publik”. Framförallt kunde jag utväxla tankar om skrivandet med andra poeter och jag kunde få respons på mina dikter. I början var responsen viktig för mig, men med tiden har jag upplevt att det viktigaste är att någon läser dem. Just detta är för mig en drivkraft – någon läser det jag skriver. Respons eller vad människor tycker spelar mindre roll. Jag tror inte att jag idag skulle kunna skriva för ”byråådan”. Jag har kanske blivit bortskaamd med att ha mellan 100 – 500 läsningar i veckan på mina dikter beroende på hur många jag publicerar.

Flera författare har uppgett att det bästa sättet att marknadsföra och få inkomst på sina böcker är att prata om dem och sitt författarskap i olika sammanhang. Utöver inkomst för överlevnad handlar det också om att få möta läsare och inspireras till skrivande. Några röster om en sådan verksamhet i skolor och bibliotek:

... var jag i Östersunds kommun och besökte 23 klasser i årskurs fem, för att berätta om mitt författarskap. Detta är något jag skulle vilja få möjlighet att göra också här i Norrbotten.

Gärna fler events på bibliotek, kanske större satsningar med flera författare eller att det allmänna ”skickar ut” författare i skolorna på turné för att dels inspirera barn & ungdom till skrivande och eget forskande ...”.

Jag önskar fler skolor beställde specialskrivna manus, helt anpassade efter deras önskemål. Där kan vi som skriver göra mycket mer nytta.

Författarturnéer anordnas till och från av olika aktörer (till exempel förlag, studieförbund och andra organisationer) – mindre frekvent idag än ”förr om åren” – men i denna kartläggning har vi inte kunnat se att det finns någon övergripande samordning av författarturnéer och liknande i länet. Privatpersoner, skolor, företag osv kan få hjälp att hitta en författare för ett enskilt arrangemang via Författarförmedlingen i norr.⁶² Huruvida deras resurser räcker till för större åtaganden låter vi vara osagt.

Förslag och önskemål

En listning av förslag och önskemål från författarnas sida skulle kunna se ut så här:

- Kurser i bokproduktion (från ax till limpa)
- Turnéer för författare i skolor
- Författarbesök riktade till allmänheten
- Årlig Norrbottens bokfestival
- Ekonomiskt stöd för deltagande i mässor i och utanför länet
- Fler utställningar om [ungdoms-]författare på bibliotek
- Årlig novellsamling med författare från Norrbotten (bekostad av landstinget)

---

⁶² Ur Norrländska litteratursällskapetets hemsida (läst 2012-02-10): På Frösön finns en författarförmedling dit arrangörer i Norrland kan vända sig. [...] Här förmedlas författare till skolbesök, uppläsningar, skrivarverkstäder, föredrag, debatter, poesifestivaler, temadagar, studiedagar m.m. [...] Författarförmedlingens service är kostnadsfri. Samtliga författarförmedlingar i Sverige har en gemensam bokningsdatabas, där kan du söka bland över 900 av de författare som bokas via oss. Den hittar du på www.forfattarfomedlingen.se

- Årlig information om nya böcker av norrbottniska författare
- Stöd till marknadsföring
- Bidrag och stipendier och resestipendier
- Skrivarkurser, skrivarsymposier, skrivarkonferenser – inte minst till ungdomar
- Kostnadsfri vistelse (någon vecka) på folkhögskola eller annan ”lugn miljö”
- Aktivare och mer engagerade bibliotek
- Aktivare och mer engagerade skolor
- Alternativ A-kassa för författare
- Mötesplatser och nätverk för författare
- Stöd till regionala förlag
- Regional nätbokhandel
- Stöd till distribution av regional litteratur till kiosker, matvaruaffärer etc

Hur ska dessa idéer och förslag hanteras i det kommande strategiarbetet? Hur ska ansvaret fördelas mellan kommunerna och landstinget i arbetet med att förbättra skrivarnas och skrivandets villkor i länet? Vilken roll har författarna, förlagen och civilsamhället i detta sammanhang?

5. LÄSANDET OCH PUBLIKEN

Under denna rubrik har vi arbetat med följande frågor:

- Läsванеundersökningar – vad får vi veta av dem?
- Finns det litterära mötesplatser i Norrbotten?
- Hur möter litteraturen sin publik och sin läsare?
- Hur ser det ut för barn och unga?

Läsванеundersökningar i Sverige – en sammanställning

Svenskarnas läsvanor kartläggs sedan länge av olika myndigheter, institut och företag; i en del fall ingår undersökningen av läsvanor i större undersökningar som omfattar flera andra livsområden. De fem största aktörerna är Barnbarometern, Kulturbarometern, Mediebarometern, SOM-institutet och ULF-undersökningen. (Se bilaga 16 för en närmare beskrivning.) Några specifika undersökningar om norrbottningarnas läsvanor har inte gjorts.

Statens kulturråd har jämfört de ovan nämnda fem aktörerna i rapporten *Om läsning – mer eller mindre? En kommenterande jämförelse av fem läsvanestudier* (2004).⁶³ Syftet med studien är att

... jämföra resultat och metoder för dessa undersökningar, samt att pröva om det finns någon gemensam trend i de olika undersökningarnas resultat. Särskild uppmärksamhet ägnas åt barns och ungas läsande.

Kulturrådet anser att det finns flera skäl att jämföra de olika läsванеundersökningarna. Ett är att resultaten slås upp stort i media, dramatiska rubriker om att läsandet minskar är inte ovanliga. Ett annat är att barn och ungas läsande är mer varierande än tidigare och att

⁶³ Rapporten i sin helhet finns på Kulturrådets hemsida:
www.kulturradet.se/upload/kr/publikationer/2004/om_lasning.pdf

frågeställningarna inte omfattar all form av läsande. Vidare är det av intresse att veta om undersökningarna kan avläsa eventuella effekter av de läsfrämjande insatser som görs av samhället, till exempel vid skolor och bibliotek.

Utredningen fann att det är svårt att jämföra de metoder som använts och de resultat som uppnåtts vid de olika undersökningarna. Det beror främst på att de olika instituten ställer olika frågor, har olika urval och att resultaten presenteras på olika sätt. Dessutom har ett par undersökningar ändrat frågeställningar från ett undersökningstillfälle till ett annat. Följden blir att det är svårt att utläsa någon tillförlitlig trend i läsvanor.

Vad som dock kan sägas, enligt Kulturrådet:s rapport, är att gapet mellan mäns och kvinnors läsande ökar (kvinnor läser mer än män). Fyra av de fem undersökningarna visar också en relativ samstämmighet kring hur många som har läst en bok det senaste året; mellan 80 – 90 procent hade gjort det. Vid frågor om bokläsning varje vecka blir resultaten mer varierande, från 35 procent till 60 procent av de tillfrågade svarade ja på den frågan.

Vad gäller barns läsande så anses det ännu svårare att dra slutsatser ur de fem undersökningarna, bland annat är underlaget litet och när man delar in respondenterna i olika ålderskategorier blir underlaget inom varje grupp ännu mindre. De fem undersökningarna använder inte heller samma ålderskategorier/indelningar. Det här gör det svårt att se trender i barns och ungas läsvanor. Så här formuleras en del av sammanfattningen om barns och ungas läsning:

Även om andelen barn och ungdomar som läser tycks minska är inte tendenserna helt entydiga. Resultaten ska tolkas försiktigt. Däremot verkar det som att lästiden minskar. Men fler och bättre underbyggda undersökningar skulle behöva göras för att bekräfta detta.

I den statliga litteraturutredningens forskningsantologi *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsrapport* (SOU ; 2012:10)⁶⁴ studerar Monica Rosén Förändringar i läsvanor och läsförmåga bland 9- och 10-åringar. Hennes sammanfattande slutsatser och kommentarer följer här (s. 136-137):

I detta kapitel har resultat från svenska 9- till 10-åringars deltagande i internationella läsundersökningar under en period av 35 år beskrivits. I varje undersökning har man kunnat konstatera att den allmänna läsförståelsenivån är god i internationell jämförelse. Flickor uppvisar bättre resultat än pojkar vid samtliga läsundersökningar, några betydande förändringar i skillnadens storlek har inte konstaterats sedan 1991. 1970 var däremot skillnaderna mindre.

På senare tid har bilden av svenska barns läsförståelsenivå delvis modifierats, som en följd av att de internationella studierna sedan början av 2000-talet rapporterar förändringar över tid. IEA:s första trendrapport visar att de svenska resultaten för årskurs 3 sjunkit i jämförelse med den egna nivån tio år tidigare. En likartad negativ trend har rapporterats för årskurs 4, när 2006 års resultat jämförts med resultaten 2001. En närmare granskning har visat att det framförallt är andelen mycket goda läsare som har minskat.

I senare forskning, där samtliga läsprovresultat från de olika läsundersökningarna länkats samman till en och samma poängskala, erbjuds bättre möjligheter att jämföra och värdera resultaten över både tid och årskurser. På en gemensam lässkala som sträcker sig över 35 år kan följande förändringar iaktas: från 1971 till 1991 syns en viss nedgång, men eftersom resultaten 1970 är behäftade med större mätosäkerhet än de senare studierna, kan någon slutsats om verklig nedgång inte dras. Däremot sjönk

---

⁶⁴ SOU ; 2012:10 finns i sin helhet på regeringens hemsida: www.regeringen.se/sb/d/15600/a/187846

resultaten under perioden 1991 till 2001 med 32 poäng, och mellan 2001 och 2006 med ytterligare 25 poäng. Det ger en total nedgång om 52 poäng. Denna nedgång är precis lika stor som skillnaden mellan årskurs 3 och årskurs 4 på samma skala vid samma undersökningstillfälle år 2001. Detta referensvärde talar för att nedgången är stor.

* Sedan 1990-talet syns i Sverige sjunkande läsnivåer bland 9- till 10-åringar. Den totala nedgången fram till 2006 är betydande.

En tänkbar förklaring som undersökts handlar om ett ökat datoranvändande på fritiden. Då datoranvändande liksom läsning är förenat med många andra faktorer, har en analys av sambandet mellan förändringar i datoranvändning och förändringar i läsresultat istället undersökts på landsnivå. Resultaten visar att det finns ett negativt samband mellan ökad datoranvändning på fritiden och förändringar i läsresultat. Länder där stora andelar barn rapporterat att de använder dator hemma flera gånger i veckan har en sämre eller negativ resultatutveckling när det gäller läsprestationer, jämfört med de länder där barnen inte rapporterat ett så utbrett datoranvändande på fritiden. I länder där datoranvändningen ökat mest har nöjesläsningen på fritiden minskat liksom boklånefrekvensen på bibliotek. I Sverige syns en minskning i båda dessa avseenden. Dessa mönster tyder på att det inte är datorerna i sig som har en menlig inverkan på läsnivån, utan att det sannolikt handlar om en omfördelning av tid, där mer tid läggs på datorer och mindre på läsning.

* Nedgången i läsprestationer bland 9- till 10-åringar i Sverige kan till stor del förklaras av förändrade läsvanor med minskat nöjesläsande och mindre intresse för läsning som en följd av ett ökat datoranvändande på fritiden.

Det negativa sambandet mellan ökat datoranvändande och sjunkande läsprovsresultat skall inte uppfattas som en naturnödvändighet. Ett ökat datoranvändande behöver inte leda till nedgångar i läsnivå. Analysen visar att det finns länder, t.ex. Island, där läsprestationerna inte försämrats trots ett ökat datoranvändande. En medvetenhet om vikten av att läsa och ett intresse för böcker och läsning har på Island kanske vårdats av såväl skola som hem, med bibehållna läsresultat som följd. Det är också möjligt att man på Island fostrat läsande på datorer eller läsplattor på ett annat sätt än vi har gjort här i Sverige. Den digitala framtiden bjuder oändliga möjligheter vad gäller spridandet av litteratur och andra former av det skrivna ordet. Med allt bättre applikationer för just läsning, kan datorer och läsplattor av olika slag kanske locka till läsaktiviteter på liknande sätt som böcker har gjort och fortfarande gör. Nya former och tillämpningar är dock inte tillräckligt, utan därtill krävs inskolning, förebilder och ett aktivt underhåll av såväl läsvanor som läsintresse.

Ytterligare en undersökning av intresse i det här sammanhanget är PISA-undersökningen (Programme for International Student Assessment) som kartlägger 15-åringars kunskaper i matematik, naturvetenskap och läsförståelse. PISA är ett projekt inom OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development); i Sverige är det Skolverket som ansvarar för undersökningen och analyserna. PISA gör inga läsvaneundersökningar, men däremot bedöms läsförståelsen.

PISA-undersökningen mäter på olika sätt 15-åriga elevers kunskaper som är nära relaterade till vardagslivet, ett sätt att mäta hur eleverna är rustade inför framtiden. Det livslånga lärandet betonas. Förhoppningen är att de deltagande länderna ska upptäcka sina egna systems starka och svaga sidor för att förbättra skolan.

Undersökningen genomförs vart tredje år och vid varje tillfälle fokuseras ett av de tre områdena. Vid det senaste tillfället, 2009, stod läsförståelse i fokus, liksom år 2000, varför det

nu går att jämföra vad som hänt under denna period. Vid PISA 2009 medverkade 66 länder, både inom och utom OECD.

I den statliga litteraturutredningens ovan citerade forskningsantologi gör Ulf Fredriksson en grundlig genomgång av PISA-undersökningarna i uppsatsen Hur 15-åringars läsning förändrats mellan 2000 och 2009. Resultat från PISA-undersökningarna. Vi citerar hans slutsatser (s. 107-109):

Vilka slutsatser kan då dras av PISA-undersökningarna? Det är uppenbart att de svenska elevernas läsning försämrats under 2000-talet. PISA-undersökningen visar detta, men också andra undersökningar så som Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) [...] och Skolverkets egna utvärderingar 1992, 1995 [...] och 2003 [...]. I PISA kan vi se både en procentuell minskning av de duktiga läsarna och framförallt en procentuell ökning av de svaga läsarna. Bland de svaga läsarna har andelen pojkar ökat. PISA-undersökningarna kan inte ge några entydiga svar på frågan om vad som orsakat denna förändring av elevernas läsförmåga. Det är rimligt att anta att flera olika faktorer samverkar. Vi vet att läslust, läsvanor och läsförmåga hänger samman. Resultaten från PISA-undersökningarna visar att pojkarnas läslust har minskat och att andelen pojkar som läser läsmaterial på papper för nöjes skull också har minskat. Läsning av samtliga läsmaterial på papper, med undantag av skönlitteratur, har minskat bland de svenska eleverna. Pojkars läsning har minskat mer än flickors. Olika aktiviteter på dator görs mer frekvent av många ungdomar än läsning av traditionella media. Dessa förändringar i läslust och läsvanor har med stor sannolikhet bidragit till att försämra elevernas läsförmåga. Ökad datoranvändning tycks inte bidra till att förbättra läsningen, varken den traditionella eller den digitala. Insatser för att öka elevernas intresse för läsning och den tid de använder till att läsa kan vara av stor betydelse för att förbättra läsförmågan.

Ytterligare en utvecklingslinje som är värd att notera är den försämrade likvärdigheten i den svenska skolan som PISA-undersökningarna visar. Skillnaden mellan hög- och lågpresterande elever har ökat mellan 2000 och 2009. Samtidigt har också skillnaderna mellan skolor ökat och den socioekonomiska bakgrunden har fått större betydelse för att förklara skillnader mellan elever. De svenska elevernas läsfärdigheter var alltså bättre när skolan var mer likvärdig. Likaså kan noteras att bland de länder i PISA som har de bästa läsresultaten är också likvärdigheten högre än i den svenska skolan. Det finns alltså all anledning att se ett samband mellan likvärdighet och goda resultat. När elever med olika skolresultat skiljs åt har de svaga eleverna inga elever med bättre skolresultat att jämföra sig med. Om de svaga läsarnas läsning förbättras betyder det att både likvärdigheten och resultaten i den svenska skolan förbättras. Slutligen finns möjligen också ett samband mellan försämrad läsning och förändrade arbetsformer i skolan. Detta samband kan inte bekräftas av PISA som saknar mer utförliga data om vad som händer i klassrummen. Enligt kunskapsöversikter [...] har olika former av individualiserat arbete ökat i skolan. Detta betyder att större ansvar ges till eleverna för att själva lära genom eget arbete. Sådant arbete genomförs ofta av eleverna utan särskilt mycket undervisning om hur uppgifter kan lösas. En översikt av olika studier [...] visar att sådant arbete ofta innebär att skillnader mellan elever ökar och svaga elever blir än mer efter de andra eftersom de inte får tillräckligt stöd. Den ökande andelen svaga läsare och de större skillnaderna mellan elever skulle till viss del kunna vara ett resultat av dessa arbetssätt. För att förbättra elevernas läsning krävs utifrån detta insatser för att öka läslust och tid för läsning bland elever, öka likvärdigheten inom den svenska skolan samt se över hur de arbetsformer som används i skolans läsundervisning kan utvecklas.

Är resultaten av de olika nationella undersökningarna intressanta för arbetet med litterär strategi i Norrbotten? Vilken betydelse har samhällets "läsfrämjande insatser" för läsintresset?

Tillgång till litteratur i Norrbotten

Idag är det både enkelt och billigt att komma över böcker. Utbudet av billiga pocketböcker är stort och de finns inte enbart i bokhandlarna utan även i bensinstationer och matvaruaffärer. Hos de sistnämnda står pocketböckerna ofta vid kassorna med framsidan exponerad så att köparen får en snabb överblick och lockas till spontaninköp. Det är också enkelt, och billigare, att beställa pocketböcker via nätbokhandlarna. Här finns ett mycket stort utbud av litteratur för den som vet vad hen vill ha. För den osäkre läsaren som önskar vägledning i utbudet finns både den fysiska bokhandeln och biblioteket att tillgå.

I november 2011 finns det bokhandlar i Luleå, Piteå, Boden, Kalix, Gällivare, Kalix, Älvsbyn och ett nyligen öppnat i Kiruna. Det betyder att sex kommuner i Norrbotten saknar en bokhandel, ett skyltfönster för litteratur. Liksom i biblioteken kan det i bokhandlar anordnas författarsamtal och exponering av lokala böcker. Sådana arrangemang har genomförts men det är oklart hur det ser ut i dagsläget. I enkätundersökningen (bilaga 15) uppger en författare att det är svårt att få sina böcker sålda i bokhandeln då den ofta tillhör en stor koncern med centralt styrda bokinköp, och där är inte den lokala författaren känd.

Att bokhandlar läggs ned är inte ett fenomen enbart i Norrbotten, det gäller för hela landet. I en kartläggning som tidskriften *Svensk bokhandel*⁶⁵ gjorde 2010 framkommer att en tredjedel av alla kommuner i Sverige saknar en bokhandel. Och det är främst i små kommuner som bokhandlarna läggs ner. Vidare visar artikeln att ju fler bokhandlar det finns i en kommun desto fler böcker säljs det. Norrbottningar köper minst böcker, i genomsnitt för 71 kronor per invånare; övriga norrlandslän uppvisar följande siffror: Västernorrland 193 kr, Västerbotten 167 kr, Jämtland 128 kr, Gävleborg 122 kr. Mest böcker köper invånarna i Stockholms län, 309 kronor per invånare, och i Uppsala län, 231 kronor per invånare. Genomsnittet för riket är 199 kronor.^{66 67}

Vi gjorde ett försök att få fram siffror över bokförsäljningen i länet, men tyvärr lämnade varken bokhandeln eller nätbokhandeln ut några sådana siffror till kartläggningen.

Folkbiblioteken i Norrbotten omfattar 14 huvudbibliotek, 25 filialer och 8 bokbussar i början av år 2012. Statistiken visar att de är välbesökta. Nedan en tabell som beskriver utvecklingen under den senaste 6-årsperioden:

Tabell 2: Antal besök och antal utlån vid biblioteken i Norrbotten

ÅR	ANTAL BESÖK	PER INV	ANTAL UTLÅN	PER INV
2011	1 595 494	6,3	1 856 746	7,5
2010	1 698 859	6,8	1 908 975	7,7
2009	1 687 000	6,8	1 919 000	7,7
2008	1 784 000	7,1	1 953 000	7,8
2007	1 961 000	7,8	1 972 000	7,9
2006	1 739 000	6,9	1 925 000	7,6

Av tabellen framgår att biblioteken i Norrbotten hade år 2007 närmare två miljoner besökare och lika många utlån. Den toppnoteringen tillskrivs det då nyöppnade stadsbiblioteket i

⁶⁵ Schmidt, Lars: Bokhandelsdöden breder ut sig. *Svensk Bokhandel*; 2010, nr 4, s. 12-21.

⁶⁶ I bilaga 19 redovisas siffrorna för hela landet.

⁶⁷ Den nya bokhandeln i Kiruna sålde böcker under sina fem första månaderna för motsvarande 95 kr per invånare i kommunen enligt Lars Schmidts blogg i *Svensk Bokhandel* 2012-05-09, <http://www.svb.se/blog/bokl-dan-som-f-r-gruvarbetare-att-l-sa-som-akademiker>

Kulturens hus i Luleå. Även år 2008 uppvisar jämförelsevis höga siffror, vilket kan bero på en kvardröjande effekt av det nya stadsbiblioteket. Härefter har antal besök på biblioteken minskat och siffrorna för år 2011 visar att trenden håller i sig. Trenden blir än lättare att konstatera om vi ser på besöks- och utlåningssiffrorna per invånare i länet: år 2007 gjorde den genomsnittliga norrbottningen 7,8 biblioteksbesök, men bara 6,3 år 2011. Däremot har inte antalet utlån minskat lika drastiskt, även om nedgången även här verkar hålla i sig. I antalet utlån ingår även så kallade e-böcker, som läses på dator/handdator/läsplattor, och e-ljudböcker, strömmande ljud som låntagaren lyssnar på via datorn. Under senare tid har det pratats och skrivits om den stora ökningen av produktion och läsning av e-böcker. I Norrbotten, precis som i övriga landet, har utlåningen av e-böcker och e-ljudböcker ökat rejält: från totalt 3 308 nedladdningar/utlån år 2006 till 16 510 år 2011. Men fortfarande utgör utlånen av den kategorin medier mindre än en procent av den totala utlåningen.

Barn och unga möter litteraturen

Resonemanget tidigare om att det är både enkelt och billigt att få tag i litteratur gäller i mångt och mycket för vuxna läsare. Situationen är inte lika gynnsam för barn och unga. Det produceras knappast några billiga kvalitetsböcker för barn; för ungdomar börjar det däremot dyka upp en del pocketböcker. Det främsta undantaget från ”dyrhetsregeln” är förlaget En bok för alla, som, trots att statsbidraget drogs in 2007, har fortsatt ge ut barnböcker till rimliga priser.⁶⁸

Kartläggningen har inte lyckats få fram försäljningssiffror för barnböcker från de olika bokhandlarna i Norrbotten. Däremot kan en del av barns och ungas läsintresse avläsas i bibliotekens utlåningsstatistik. År 2010 var antalet barnbokslån per barn i åldern 0-14 år i Norrbotten 24,9, att jämföras med 7,7 lån per invånare totalt. I riket är motsvarande siffror 18,0 respektive 7,3. Helt uppenbart är biblioteken av mycket stor betydelse för främst barns tillgång till litteratur i Norrbotten.

Biblioteken tar emot besök av förskolor och grundskolor för både boklån och andra aktiviteter. Ett exempel är de årligen återkommande Barnboksveckorna, som samplaneras av alla bibliotek i Norrbotten och genomförs samtidigt. Barnboksveckorna har olika teman, senast (2011) stod saga och fantasy i fokus.

Är det av intresse att göra ytterligare insatser på biblioteken för barns och ungas läsande?
Finns det andra intressenter att samverka med kring barns och ungas läsning?
Är det viktigt att barn och unga läser mycket?
Är det viktigt att barn är flitiga biblioteksbesökare?
Eftersom användandet av dator ökar, är det då intressant att locka till läsning genom att arbeta med applikationer och olika mobila läsplattformar.

---

⁶⁸ En bok för alla startades 1976 för att med statligt stöd ge ut kvalitetslitteratur till lågt pris. Förlaget var de första åren en del av Stiftelsen Litteraturfrämjandet men omvandlades 1992 till ett aktieföretag med ABF, Studieförbundet Vuxenskolan, Föreningen Ordfront samt Föreningen En bok för allas vänner som lika stora delägare. Statsstödet till verksamheten upphörde vid utgången av år 2007 vilket innebar att både verksamhet och utgivning krymptes men fortsatte enligt den ursprungliga grundidén.

En bok för allas böcker säljs i bokhandeln och genom en egen ombudsverksamhet. Bilderböckerna för små barn säljs också genom ett prenumerationssystem. En bok för alla driver även läsfrämjande verksamhet i samarbete med folkbildningen, fackliga organisationer samt med skolor och bibliotek.

En bok för alla ägs av Alfabet Media AB, Föreningen En bok för allas vänner och Ordfronts förlag. I förlagets styrelse finns också ABF och Studieförbundet Vuxenskolan representerade.

Se: <http://www.ebfa.se>

Litterära mötesplatser

I Norrbotten arrangeras två litterära festivaler. Den ena är European Festival of the Night i Korpilombolo, i Pajala kommun, med inriktning filosofi, litteratur och konst. Festivalen äger rum årligen den 1 – 13 december och drivs av Korpilombolo Kulturförening. Här är litteraturen en av flera konstformer. I litteraturens tecken erbjuds föreläsningar och samtal om litteratur, det anordnas skivarkverkstäder och möten med författare. Den andra är Bok & Bild som anordnas vartannat år av Luleå kommun och pågår under en hösthelg, senast i oktober 2011. I det program som avser litteratur erbjuds möten med författare, samtal om litteratur och uppläsningar. Båda dessa festivaler har arrangemang som vänder sig till barn och unga. I Korpilombolo riktas många aktiviteter till grundskoleåldrarna och Bok & Bild har arbetat företrädesvis med gymnasieelever.

Vid festivalen Bok & Bild delas det nationella Erik Lindegrenpriset ut till ett lyrikverk eller ett konstnärligt intressant lyriskt författarskap. De senaste årens pristagare är Birgitta Lillpers (2011), Tomas Tranströmer (2009), Folke Isaksson (2007), Katarina Frostenson (2004); den första pristagaren var Ann Jäderlund (1992); prissumman uppgår för närvarande till 100 000 kr. Tre gånger har även Lilla Erik Lindegrenpriset delats ut till en ung skrivare (16 - 20 år) från norr. Prissumman är 5 000 kr. Ett antal av bidragen har också publicerats i bokform: *Med tacket över huvudet* (2008) och *Livet - tio unga texter* (2010).

Ett annat nationellt litterärt pris i Norrbotten är Eyvind Johnsonpriset som vartannat år delas ut av Bodens kommun, enligt statuterna till "ett prosaverk eller ett författarskap som juryn funnit tillhöra de konstnärligt intressantaste ur de senaste två årens svenska produktion." Prissumman uppgår till 60 000 kr. Det första priset delades ut till Klas Östergren (1989); de senaste pristagarna är Johan Jönsson (2012), Bengt Pohjanen (2010), Bengt Ohlson (2008), Göran Greider (2006) och Lotta Lotass (2004). Sameteatern i Kiruna, Giron Sámi Teáhter, i samverkan med andra samiska organisationer anordnar skrivartävlingar för ungdomar (se s. 21).

Ett årligen återkommande litterärt inslag i Norrbotten är den litterära scenen Kontext i Luleå. På en scen samtalar en moderator med en författare. Kontext har ungefär åtta arrangemang per år och arrangeras av föreningen Kontext – litterär scen. I Piteå finns Kulturföreningen Ordmån som sedan slutet av 1980-talet bedriver en rik, varierad verksamhet med bland annat ett tiotal författarframträdanden per år på Kulturcafé Krokodil.

I Norrbotten finns även litterära platser att besöka. Att resa till författarens uppväxt- eller arbetsmiljö ger ytterligare en dimension till läsningen. Nobelpristagaren Eyvind Johnsons födelseplats, bagarstugan i Björkelund utanför Boden, förvaltas och visas av Eyvind Johnsonsällskapet. I Arjeplog finns Einar Wallquists, den beryktade "ödemarksdoktor" och grundaren av Silvermuseet, villa och arbetsplats kvar. Vidare tar Bengt Pohjanen emot grupper av intresserade både i Sirillus gård i Överkalix och i uppväxtbyn Kassa, Pajala, där många skrönor tar sin början.⁶⁹

En viktig aktör för möten med litteratur och författare är naturligtvis biblioteken. En kort förfrågan i slutet av september 2011 skickades till bibliotekscheferna om hur många författarbesök som anordnats från och med januari 2010 till och med början av oktober 2011. Antalet var överraskande högt: 76 författare mötte en litteraturintresserad publik varav 19

---

⁶⁹ För närmare information, se foldern *Litterära platser i Västerbotten och Norrbotten* (2010). Foldern är ett resultat av ett EU-projekt som bedrivits av Västerbottens och Norrbottens landsting samt Umeå och Skellefteå kommuner i samverkan.

arrangemang vände sig direkt till barn och unga. Denna höga siffra kan bero på att år 2010 pågick två läsfrämjande projekt där biblioteken inte bekostade författarbesöken. De två projekten var Möte med Norrbottensförfattare och Confetti – Barnboksveckor på bibliotek i Norrbotten. Författare som anlitats till Bok & Bild 2011 ingår inte i denna statistik. Författarbesöken på bibliotek arrangeras många gånger i samverkan med norrbottniska förlag, studieförbund eller andra organisationer/föreningar. I bilaga 17 redovisas de författare som besökte länets bibliotek, inklusive Bok & Bild 2011.

Den största nationella mötesplatsen för författare är naturligtvis mässan Bok & Bibliotek i Göteborg som har arrangerats i snart 30 års tid. Under åren 2005 – 2010 ansvarade landstingen i Västerbotten och Norrbotten och olika kulturinstitutioner (Norrbottens länsbibliotek och Norrbottens museum i första hand för Norrbottens del) för en gemensam monter där författare från de två länen fick möjlighet att själva presentera sitt författarskap. Från Norrbotten deltog sammanlagt 41 författare under dessa sex år. Och böcker av betydligt fler författare exponerades i montern för cirka 100 000 mässbesökare årligen.⁷⁰

På webben finns också flera mötesplatser med litterär inriktning. Ett par webbplatser med hemvist i Norrbotten ska nämnas.

www.barnenspolarbibliotek.se är en webbplats som i direkt tilltal vänder sig till barn i åldrarna upp till 12 år. Barnens polarbibliotek kan ses som ett digitalt litteraturhus. Här får barn göra sin röst hörd. Det kan handla om att skicka in och läsa boktips, publicera webb-böcker och skriva dikter som publiceras. Allt material som skickas in granskas innan det publiceras och barnen/de unga får även respons på texterna. Dessutom kan man gå i författarskola och läsa om författare med anknytning till länet. Webbplatsen drivs av Norrbottens länsbibliotek.

För vuxna finns www.norrbottenslitteratur.se som presenterar det mesta som skrivits om Norrbotten och av författare med anknytning till länet. Här finns en samling författarporträtt, i dagsläget drygt 100, samt en presentation av böcker skrivna på meänkieli. Webbplatsen drivs av Norrbottens länsbibliotek.

6. ÖVERSÄTTNINGAR

Den skönlitteratur som för närvarande översätts från svenska till andra språk är framför allt deckare och kriminalromaner. Av länets författare tillhör Åsa Larsson och Liza Marklund den kategorin. Men också författare av annan litteratur blir översatta; aktuella norrbottniska exempel är Mikael Niemi (vars bok *Populärmusik från Vittula* översatts till ett trettiotal språk), Peter Englund, Katarina Kieri, Gunnar Westrin, Bengt Pohjanen, Lina Stolz, Birgit Lönn (vars bok *Lyckan är en rått* utgavs på japanska 2008), Helen Olofsson-Heshmat Pasand. I regel krävs att ett författarskap får ett nationellt genomslag innan det blir aktuellt för översättningar till andra språk, men undantag finns också.

Den mest angelägna frågan för stat/landsting/kommun i detta sammanhang är, som vi ser det, översättning av litteratur till och från minoritetsspråken. Översättningarna till meänkieli är inte många. Genom Bengt Pohjanens försorg finns nu Evangelierna, fyra sånger ur Kalevala och en barnbokstitel av vardera Astrid Lindgren, Sven Nordkvist, Ulf Löfgren och Eric Hill, två titlar av Lina Stoltz. Mikael Niemis succéroman finns också översatt till meänkieli. Men så mycket mer finns där inte. Som tidigare nämnts (s. 20) har Mona Mörtlund översatt ett

---

⁷⁰ I bilaga 18 listas de medverkande författarna.

tiotal barnböcker till meänkieli för Utbildningsradion, men dessa finns tyvärr inte utgivna som pappersböcker.

Avseende översatt litteratur till samiska är situationen bättre – tack vare utgivningen i Norge. Faktum är att norska förlag översätter fler böcker av svenska författare till samiska än vad svenska förlag orkar med.

Förlaget Podium har statliga bidrag för utgivning av böcker på minoritetsspråk. Förlaget har, som ovan beskrivit (s. 22), gett ut några få böcker på romani chib, jiddisch och samiska. Däremot har förlaget ännu inte publicerat någon bok på meänkieli eller på finska.

7. EKONOMISKA BIDRAG TILL LITTERÄR PRODUKTION

I detta avsnitt redovisas det stöd till litterär produktion i form av projektbidrag, stipendier och andra stödformer som fördelas av kommunerna, landstinget och staten. De bidrag som civilsamhället erbjuder faller utanför ramen för denna kartläggning.

Kommunernas stöd till litteratur

Som framhållits ovan finns i Norrbotten två nationella litteraturpriser: Eyvind Johnson-priset i Boden på 60 000 kr och Erik Lindegren-priset på 100 000 kr i Luleå. Två författare från länet har förärats dessa priser: Bengt Pohjanen det förra och Folke Isaksson det senare. Lilla Erik Lindegren-priset på 5 000 kr riktar sig till ungdomar i Norrbotten.

En del av kommunerna i länet delar ut mindre kulturstipendier till kulturverksamma personer i kommunen och naturligtvis kan författare komma ifråga för dessa stipendier. I exempelvis Gällivare, där det första kulturstipendiet delades ut 1964, har följande författare belönats: Andreas Labba (1964), Carl Johansson (1967), Berith Kaland (1997), Albert Falck (1999). Förutom möjlighet till stipendier kan författare många gånger sälja sina böcker i ett lite större antal till olika förvaltningar/nämnder i sin hemkommun. Däremot förekommer det inte annat än i undantagsfall att skrivare/författare får ekonomiskt stöd för research, arbetskostnader eller för tryckning av det färdiga manuset. Ett sådant undantag är Jokkmokk som kan visa upp ett jämförelsevis omfattande stöd till kulturarbetare, däribland författare och skrivare. Så beviljades under femårsperioden 2007 – 2011 totalt 220 000 kr till 12 olika litterära projekt. Det rör sig till exempel om bidrag till byaföreningar för dokumentationsarbete, kostnader för produktion och tryckning av böcker. Bland de lokala författarna som fått stöd för produktion av böcker finns Kerstin Kuoljok, Hans Andersson, Tore Öberg, Anne Pavval, Eva-Stina Sandling, Gun Hofgaard... Under samma femårsperiod arrangerades i kommunen 22 möten med 28 författare och illustratörer från såväl kommunen (Apmut Ivar Kuoljok, Yngve Ryd, Dag Kihlbom, Edvin Nilsson, Heide Krönlein med flera) som från länet i övrigt (Bengt Pohjanen, Lena Callne, Petra Östergren, Henny Utsi Åhlin med flera) och från landet i övrigt (Annika Wennström, Susanna Alakoski, Anna Bengtsson, Joar Tiberg).

Kommunernas största ekonomiska satsning avseende litteratur är naturligtvis inköpen av böcker och andra medier till folkbiblioteken; 2011 avsattes sammanlagt 13,7 miljoner kr för detta ändamål. Kostnaden för skolornas inköp av allmänlitteratur har vi tyvärr inte kunnat kartlägga.

Hur omfattande är då folkbibliotekens inköp av lokala/regionala författares verk? Är det självklart att köpa in de böcker som skrivs av norrbottensförfattare? Vi gjorde ett stickprov där vi valde ut *en* bok av vardera författaren Leif Larsson, Ola Nilsson, Elin Ruuth och Åsa Larsson.

Leif Larsson är en lokal skrivare förankrad i Kalix och Luleå i första hand. Han har gett ut fyra böcker under åren 2009-2010, tre novellsamlingar och en diktsamling, på förlag för

egenutgivning (Lumio och Faun). Han har recenserats i lokaltidningar och har också ägnats en större porträtt-artikel i Norrbottens-Kuriren (2010-07-14). Till vår undersökning valde vi *Hördu, fröken. En berättelse om Fröken Ester och Ola i småskolan* (Faun 2010). Ola Nilsson har fem romaner bakom sig. Han fick ett stort kritikergenombrott med romanen *Hundarna* (Natur och kultur 2010). I vårt stickprov valde vi den efterföljande boken *Änglarna* (2011). Elin Ruuths debutbok *Fara vill* (Bonniers 2010) togs emot av enad kritikerkår med stor entusiasm och uppmärksammades på flera olika sätt, bland annat nominerades hon till Borås Tidnings debutantpris. Både hennes och Ola Nilssons bok recenserades i de stora tidningarna och i litterära tidskrifter och omtalades också i andra medier. Och Åsa Larsson tillhör toppnamnen bland de svenska deckarförfattarna; hennes *Till dess din vrede upphör* (Bonniers 2008) är den tredje titeln i serien om Rebecca Martinsson. Alla fyra porträtteras i www.norrbottensforfattare.se.

Leif Larssons bok har köpts in i 9 exemplar till 6 kommuner, Ola Nilssons i 19 exemplar till 12 kommuner, Elin Ruuths i 21 exemplar till 10 kommuner och Åsa Larssons i 101 exemplar till samtliga 14 kommuner. (Leif Larssons 4 böcker har totalt köps in i 27 exemplar till 7 kommuner.) Sannolikt speglar inköpen efterfrågan vid länets bibliotek, som i sin tur formas av den litterära marknaden i Sverige som helhet. Biblioteken kan knappast ses som självklara marknadsförare av regional/lokal litteratur.

Statens stöd till litteratur

Statens kulturråd svarar för det statliga stödet som idag är indelat i följande områden⁷¹:

- Litteraturstödet: efterhandsstöd och distributionsstöd
- Stöd till planerad utgivning
- Alla tiders klassiker för skolan
- E-boksutgivning
- Översättningsstöd
- Läsfrämjande insatser
- Samarbete mellan studieförbund och bibliotek
- Stöd för att utveckla nya former för bokhandlarnas litterära evenemang
- Inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek
- Litterära evenemang i Sverige och utlandet

Kulturrådet fördelar årligen cirka 90 miljoner kronor till litteraturområdet.

Litteraturstödet omfattar efterhandstöd till litteratur och kan sökas av bokförlag som bedriver professionell utgivningsverksamhet; kopplat till efterhandsstödet finns ett distributionsstöd, som innebär att de litteraturstödda titlarna distribueras till samtliga 283 kommunala huvudbibliotek i landet. Till litteraturstödet avsätts cirka 37 miljoner kr.

Vidare finns bidrag till planerad utgivning av litteratur. ”Tanken med bidraget är att främja kvalitet, mångsidighet och fördjupning i bokutgivningen.” Den utgivning som prioriteras är ”[ö]versättningar från mindre företrädda språkområden och genrer samt nationella minoriteters litteratur”.

Det näst största bidraget på litteraturområdet är inköpsstödet – cirka 25 miljoner kr – det vill säga inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek för att främja barns och ungas läsande. Kulturrådet har också ett utgivningsstöd till klassiker för grund- och gymnasieskolan som omfattar 50 titlar; projektet startade 2006 och är nu i sin slutfas. Titlarna ska spegla olika världsdelar och språkområden.

---

⁷¹ www.kulturradet.se Läst 2012-03-28.

2012 är ett försöksår för kvalitetsutgivning av e-böcker från förlagens befintliga katalog av tryckta titlar. ”Syftet är att stärka och stimulera den inhemska marknaden.” Vidare finns olika former av bidrag till översättningar till och från svenska. Bidrag kan sökas för litterära evenemang i Sverige och utlandet. Ekonomiskt stöd kan också erhållas för olika läsfrämjande insatser (cirka 13 miljoner 2011), ett nytillkommet sådant bidrag som skapats av den pågående litteraturutredningen är det för samarbete mellan folkbibliotek och studieförbund. Ett annat nytt läsfrämjande stöd är bidraget till arrangemang i den fysiska bokhandeln – ”Bokhandlar är också en plats där människor samlas för att lyssna på författare och delta i andra aktiviteter kopplade till litteratur och läsning”.

Landstingets stöd till litteratur

Projektbidrag

Landstinget är den mest betydelsefulla aktören vad gäller ekonomisk stöd till skrivare/författare i Norrbotten. Division kultur och utbildning har en budget på cirka 226 miljoner kr 2012; av detta belopp är drygt 107 miljoner anslag från landstinget; resterade summa utgörs av statsbidrag, intäkter från försäljning och olika slag av avgifter. I budgeten ingår en post om 8 miljoner kr till projektbidrag från vilken skrivare/författare, precis som andra kulturutövare, kan söka medel för vissa delar i produktionsprocessen eller i sin verksamhet. I *Riktlinjer för landstingets insatser inom kultur, kultur och hälsa samt folkhälsa*⁷² listas inledningsvis de övergripande villkoren för landstingets stöd; för litteraturens del gäller särskilt att bidrag

Inte [ska] gå till investeringar eller utgöra tryck-/produktionskostnader för litteratur, musik, hemsidor eller vara kostnader för studieresor.

För ekonomiskt stöd till projekt gäller följande enligt regelverket:

Projekt avser tidsbegränsad verksamhet.

Enskilda kulturarbetare som innehar F- eller FA-skattesedel, med undantag för sökande från ramen för Snabba Ryck, samt föreningar, organisationer och egna företag verksamma inom kulturområdet kan erhålla stöd.

I ansökan om stöd ska framgå

- Idé, mål, syfte, metod och genomförande.
- Tidsplan med angivande av start- och slutdatum för projektet.
- Geografisk spridning.
- Målgrupp.
- Kostnads- och intäktskalkyl. Bidrag som sökts eller beviljats från annan bidragsgivare ska redovisas. Egen insats samt insats från eventuella samarbetspartner ska anges i kalkylen.

Författare kan alltså få bidrag för arbetet med manuskriptet (research), däremot inte till mångfaldigandet av det färdiga resultatet.

Bidragsansökningar 2007-2011

Division kultur och utbildning redovisar i sin verksamhetsberättelse antalet bidragsansökningar och därav beviljade bidrag (Tabell 3). Här redovisas också de beviljade ansökningarnas fördelning mellan länets kommuner (Tabell 4) och fördelningen mellan olika kulturområden (Tabell 5). Vi har nedan sammanfört siffrorna för åren 2007-2011.

---

⁷² Dessa riktlinjer ingår i *Landstingets gemensamma regler och riktlinjer 2012*, s. 162-171.

Tabell 3: Antal inkomna bidragsansökningar och därav beviljade.

ÅR	ANTAL ANSÖKNINGAR	BEVILJATS BIDRAG	% BEVILJADE
2007	339	207	61
2008	289	190	66
2009	250	149	60
2010	261	180	69
2011	272	184	68

Tabell 4: Antal beviljade bidrag fördelade på kommun där aktiviteten bedrivs.

ÅR	2007	2008	2009	2010	2011
Arvidsjaur	11	12	10	6	3
Arjeplog	10	12	7	7	6
Boden	16	19	11	8	8
Gällivare	14	16	11	7	6
Haparanda	10	20	13	9	15
Jokkmokk	17	14	10	9	8
Kalix	12	14	13	5	5
Kiruna	17	21	9	8	15
Luleå	57	53	47	56	62
Pajala	14	18	5	15	6
Piteå	33	28	17	13	16
Älvsbyn	11	12	3	4	5
Överkalix	12	19	11	7	7
Övertorneå	7	16	4	6	4
TOTALT, BD	241	274	175	160	166
Sverige, ej BD	31	38	33	40	21
Utland	18	20	14	21	33
TOTALT	290	332	222	221	220

Anm. : Att siffrorna för antalet aktiviteter är högre än antalet beviljade bidrag beror på att vissa av projekten genomförs i fler än en kommun.

Tabell 5: Beviljade ansökningar: Fördelningen mellan olika kulturområden i %.

KULTUR- OMRÅDE	2007	2008	2009	2010	2011
Musik	29	25	34	28	24
Dans	11	9	8	8	7
Teater	11	10	9	9	6
Film	4	6	8	5	3
Litteratur	8	8	7	12	8
Konst	23	28	23	22	17
Övrigt	11	15	11	15	35

Av tabell 3 kan man utläsa att antalet ansökningar minskade relativt kraftigt åren 2008 och 2009 jämfört med 2007 för att sedan återigen öka åren 2010 och 2011. Antalet ansökningar kan ses som en indikator (en av flera) på den kulturella aktiviteten inne i länet och därför intressant att bevaka. En annan iakttagelse är att ungefär hälften av de beviljade bidragsansökningarna avser musik och konst. Litteraturens andel steg markant 2010, till 12 % från att tidigare ha legat på 7-8 %, för att 2011 åter sjunka ner till den tidigare nivån. Statistiken visar inte hur de *inkomna ansökningarna* fördelas mellan olika kulturområden. En

sådan statistik skulle kunna ge en bättre förståelse för omfattningen av aktiviteterna inom de olika kulturområdena än enbart statistiken över fördelningen av de beviljade bidragen. Det är trots allt cirka 30-40 % av ansökningarna som avslås. Statistik över hur mycket projektmedel i kronor uttryckt som fördelas mellan de olika kulturområdena redovisas inte i Division kultur och utbildnings verksamhetsberättelse.

Projektbidrag till författare 2010 och 2011

Under 2010 inkom till Division kultur och utbildning ett tjugotal ansökningar inom litteraturområdet, en del avsåg enskilda bokprojekt, andra olika slag av litterära aktiviteter. Av de beviljade bidragen gick två till översättningar: 17 800 kr sammanlagt till en översättning från svenska till finska och till en från samiska till svenska; jubileumstidskriften *Norrbotten 200 år* beviljades 50 000 kr; nio ansökningar avseende research beviljades bidrag på belopp mellan 7 700 kr och 60 000 kr, totalt 301 700 kr; bidrag om sammanlagt 118 000 beviljades för följande tre ändamål: ”utbudsdag” där författare från Norrland presenterar sig för potentiella arrangörer i Norrbotten (arrangemangen genomfördes dock inte), administrationsbidrag till Barents Literature Centre och till ett författarbesök. 2010 avsatte Division kultur och utbildning 8 300 520 kr totalt till stöd för olika kulturprojekt.

2011 beviljades 10 000 kr till en översättning (från svenska till ryska), 65 000 till ett tidskriftsprojekt på minoritetsspråket meänkieli, 113 000 totalt till tre litterära evenemang (Bok & Bild i Luleå och två litteraturseminarier) och 453 500 kr till nio olika bokprojekt (från 12 500 kr till 95 000 kr). Totalt uppgick Division kultur och utbildnings stöd till kulturprojekt till 9 360 472 kr under 2011.

Divisionsledningen har även medel till förfogande för egna initiativ inom kulturområdet. Ett sådant var EU-projektet *Litterär turism i norr* åren 2008 – 2011 där landstingen i Norrbotten och Västerbotten stod för den huvudsakliga nationella finansieringen. Divisionen var också huvudfinansiär av länets deltagande med montern *Norrbotten – de många språkens län och Västerbotten – berättarnas län* vid mässan Bok & Bibliotek i Göteborg under åren 2005 – 2010.

Landstingets projektbidrag är det enskilt viktigaste ekonomiska stödet för länets författare/skrivare (sedda som ett kollektiv). Ett inte alltför djärvt antagande är att många av de böcker som idag berikar det norrbottniska kulturlivet inte hade blivit skrivna och utgivna utan detta stöd. I den författarenkät som redovisas längre fram i kartläggningen skriver en författare om betydelsen av ett projektbidrag:

Jag fick ekonomiskt stöd av landstinget då jag stod i startgroparna för att ge ut mina första två böcker. Från början hade jag tänkt ge ut böckerna genom ett etablerat förlag men dessa planer sprack av olika anledningar och då valde jag att starta eget förlag. I det läget var landstingets stöd mycket värdefullt eftersom jag då slapp låna pengar för layout, tryckning osv. Intäkterna från bokförsäljningen räckte sedan för utgivningen av bok nr 3, och till visst överskott.

Landstingets stipendier

Utöver projektbidrag kan författare komma ifråga för landstingets stipendier, dels Rubus Arcticus och dels Heders- och förtjänststipendium.

Rubus Arcticus

Rubus Arcticus instiftades 1995. Stipendiebeloppet uppgår till 100 000 kr och delades ut under de första sex åren till åtta kulturarbetare per år (det vill säga sammanlagt 800 000 kr per år); år 2001 halverades antalet stipendiemottagare av nedskärningsskäl.

Av Landstingets hemsida framgår att

Rubus Arcticus är instiftat för att befrämja begåvade kulturskapares kreativitets- och kompetensutveckling inom alla områden. Det riktar sig både till kulturskapare verksamma i Norrbotten och till dem som kan tillföra länet betydelsefulla kunskaper och impulser. Stipendiet kan täcka kostnader för till exempel utbildning, fortbildning, studieresor, praktik eller ersättning för tidigare insatser. Stipendiet är inte förbundet med några krav på motprestation.

Under de 16 år som Rubus Arcticus delats ut har följande 15 författare (9 män och 6 kvinnor) mottagit stipendiet:

1995	Bengt Pohjanen	1997	Torbjörn Säfve
1998	Hans Andersson	1999	Katarina Kieri
1999	Mattias Alkberg	1999	Mikael Niemi
2000	Ann-Marie Ljungberg	2002	Peo Rask
2002	Maria Vedin	2003	David Vikgren
2004	Mona Mörtlund	2005	Yngve Ryd
2006	Cecilia Hansson	2008	Ann-Helen Laestadius
2008	Joar Tiberg		

Ett antal personer som arbetar med flera olika konstformer har fått Rubus Arcticus. Följande personer har fått stipendiet för annan verksamhet än litteratur, MEN de är – eller har varit – verksamma som författare:

1995	Håkan Rudehill - drama	1996	Boris Ersson - film/multimedia
2003	Rose-marie Huuva - konst	2007	Simon Marainen - musik

Låter vi dessa stipendiater ingå i författarkategorin, har alltså 19 författare (12 män, 7 kvinnor) erhållit Rubus Arcticus, vilket motsvarar 21 % av det totala antalet stipendiemottagare (92).

I sammanhanget kan det vara intressant att höra vad belönade författare har att säga om stipendiet. Av de 15 stipendiemottagare som Kjell Öberg intervjuar i boken *Rubus Arcticus – 15 reportage om kulturens åkerbär* är sex författare.

Mikael Niemi (s. 64):

Han fick – utöver erkännandet – tid att tränga sig djupare in i vissa projekt och kunde ta ett ordentligt grepp om bland annat dramatiken.

– Jag fick ett år då jag slapp oroas för den direkta försörjningen. Jag kan nämligen inte skriva när jag är hungrig, säger han.

Ann-Helén Laestadius (s. 57):

– Nu i efterhand kan jag verkligen konstatera att stipendiet Rubus Arcticus fick hjulen i mitt liv att rulla av sig själva.

Katarina Kieri (s. 42):

– Jag fick stipendiet hösten 1999. Under det år som sedan följde hade jag tid och råd att skriva och slänga... skriva om och slänga... Resultatet blev ungdomsromanen *Ingen grekisk gud, precis* som kom ut på Rabén och Sjögrens förlag år 2002.

Simon Marainen (s. 48):

– Det var stort att få stipendiet tillsammans med dessa etablerade konstnärer och det har gett mig mycket större självförtroende, säger han ödmjukt.

Mattias Alkberg (s. 9):

– När någon från landstinget ringde och berättade att jag fått stipendiet befann jag mig i en skivstudio i Gröndal i Stockholm. Jag var helt pank och hade inte ens pengar till mat eller till tunnelbanebiljett. [...]

– Med stipendiet blev jag upphöjd till författare och musiker och fick plötsligt möjligheter att utvecklas. Med detta var inte helt utan problem för mig – jag var ju livrädd för att bli uppfattad som en viss ”typ”.

För är det något som Mattias Alkberg själv tycker illa om är det att placeras i fack, genre eller som ”viss typ av konstnär”.

Stipendiet gjorde att han fick arbetsro och kunde skriva klart diktsamlingen *Göta kanal*.

Bengt Pohjanen (s. 108):

– Pengarna kom i helt rätt tid för mig. Jag hade familj och kunde ännu inte leva på mitt författarskap. [...]

Rubus Arcticus gjorde också att Bengt fick möjlighet att sätta igång dramaprojektet om Bröderna Karamazov som mynnade ut i två pjäser på Norrbottensteatern i slutet av 1990-talet.

– Med stipendiet och Karamazov tände mitt författarskap till ordentligt och jag har inte haft några som helst konstnärliga svackor sedan dess.

Heders- och förtjänststipendium

Stipendiet presenteras på hemsidan på följande sätt:

Landstingets heders- och förtjänststipendium vill uppmärksamma, stödja och uppmuntra insatser av hög kvalitet inom t ex litteratur, musik, konst, konsthantverk, teater, dans, film, foto, folkbildningsarbete samt natur och miljövård.

Kulturstipendiet, som är på 50 000 kr, riktar sig främst till kulturskapare bosatta eller födda i Norrbotten, eller som har annan anknytning till länet.

Heders- och förtjänststipendiet har genom åren tilldelats 17 personer; av dessa är fem författare (29 %):

1995	Olof Hederyd
1997	Gunnar Kieri
2003	Ulla Ekh
2004	Sven Nyberg
2010	Kerstin Bergström

Totalt har alltså 24 författare (15 män, 9 kvinnor) belönats genom landstingets stipendiesystem sedan 1995 vilket motsvarar 22 % av samtliga personer (109) som erhållit antingen Rubus Arcticus eller Heders- och förtjänststipendiet.

Övrigt stöd

Författare kan alltså söka projektbidrag och stipendier från landstinget för att delfinansiera sitt arbete. Landstinget har också under årens lopp tagit olika initiativ till stöd för litteraturen; ett sådant var inrättandet av Barents Literature Centre (BLC) i Överkalix år 2000, men av olika skäl lyckades verksamheten aldrig finna sin form och är numera avvecklad. Ett annat exempel är att en tjänst som litteraturkonsulent inrättades, men tjänsten drogs in på aldrig redovisade grunder efter två perioder.⁷³ Däremot fortlever konsulenttjänsterna inom dans och konst, till vilka statliga bidrag utgår. Ytterligare en insats är finansieringen av en monter vid bokmässan i Göteborg under en följd av år (se s. 41, 46). Slutligen kan också nämnas EU-projektet ”Litterär turism i norr” (se s. 40, 46).

⁷³ Vår avsikt var att summera litteraturkonsulenternas erfarenheter av sitt arbete i denna kartläggning, men tyvärr har vi misslyckats med att få fram arkivmaterialet under de sex månader frågan varit aktuell.

Landstingets stöd i jämförelse med övriga landet

Hur står sig Norrbottens läns landstings stipendier och bidrag till författare och litteraturproduktion i jämförelse med övriga län/regioner i landet? Vi har hämtat information i frågan dels från respektive hemsida och dels genom e-postkontakter med verksamheternas tjänstemän (september/oktober 2011).

Sammanfattningsvis kan man säga att kulturstipendier, kulturpriser, arbetsstipendier och liknande stöd finns över hela landet till alla kategorier av kulturutövare, alltså även till författare, men detta att författare kan få bidrag exempelvis till en research-resa efter relativt kort handläggningstid, är Norrbotten tämligen ensamt om. Jämtland är kanske det län som kommer närmast Norrbotten i det avseendet; kultursekreteraren vid Jämtlands läns landsting skriver i ett e-brev till kartläggningen/JG (2011-11-04):

Det stämmer att vi inte ger stöd till rena produktionskostnader men däremot kan vi bidra/medfinansiera exempelvis research av en idé om vi finner projektet konstnärligt och kvalitativt hållbart. Vi har några exempel på när vi initialt har stöttat projekt som resulterat i en utgivning av något slag. Projektutveckling, research, intervjuer och kringarrangemang är sådant som vi har medfinansierat när det gäller bokproduktion.

Några fler exempel på detta har vi inte funnit i de 18 län/regioner som vi undersökt.

Litteraturen har av någon anledning svårt att ta plats vid bordet när de olika konstformerna diskuteras och diskuteras. En ”utvecklare litteratur och bibliotek” vid Region Skåne meddelar (2011-09-27) att

inga pengar finns till produktion av bok, utställning, inspelning. Däremot ger vi pengar till teater, opera och dansuppsättningar. Det är inte helt konsekvent enligt min åsikt men har förmodligen historiska orsaker – konst, film och litteratur är nyare som bidragsmottagare.

Kulturchefen vid landstinget i Västernorrland ger en (alltför) typisk bild av situationen: (2011-10-17):

Ingen författare har vad jag kan påminna mig någonsin fått eller sökt landstingets kulturstipendium. Stipendiet ändrades för ca 15 år sedan till nuvarande form, d.v.s. stöd till unga utbildade kulturutövare. Hittills har enbart musiker, konstnärer och dansare sökt och erhållit stipendiet. Vi har inget stöd till utgivning av litteratur. Vi brukar göra stödköp av en mindre upplaga av viss utgivning som ett sätt att ändå stödja författaren. Vi ger ibland produktionsstöd till våra fria teatergrupper och man kan tänka sig ett motsvarande stöd till författare i förekommande fall. Inget utgivningsstöd förekommer dock och detta är värt att reflektera över nu när vi inom kultursamverkansmodellen ska skapa förutsättningar för professionella kulturutövare att kunna verka i regionen.

Och mycket riktigt har frågan om stöd till litterär produktion lyfts fram som ett utvecklingsområde i Västernorrlands kulturplan 2012-2014 (s. 48).

Med reservation för eventuella missförstånd och missar i kontakterna med övriga regioner/län, kan vi konstatera att ett stödsystem (stipendier och projektbidrag) av den omfattning som finns för författare i Norrbotten saknar motsvarighet i andra delar av landet. Enskilda, enstaka författare kan få ett större stöd i någon region, så i Uppsala där en författare kan få ett stöd på 100 000 kr per år i tre års tid, det vill säga tre gånger Rubus Arcticus, men det snabbt handlagda och ibland omfattande stödet till ett bokprojekt tillhör, som sagt, Norrbottens särart.

Samma bild ger också författarna inom Författarcentrum Väst i en artikel i Göteborgs-Tidningen och i Expressens nätupplaga där de påtalar det ojämlika ekonomiska stödet från politiskt håll till de olika konstområdena och föreslår ett antal åtgärder som skulle stärka författarnas situation:

Av alla konstarter är litteraturen den som får lägst anslag. Regionen satsar närmare en miljard på kultur. Merparten går till teatrar, konstmuseer och andra institutioner. De fria konstarna kan söka finansiering till olika projekt, de kan också stödjas via treåriga så kallade kulturstrategiska uppdrag.

I år delas sammanlagt 22,5 miljoner ut till kulturstrategiska uppdrag. Mindre än en miljon går till litterära uppdrag.

Ett annat exempel på litteraturens svaga ställning är Göteborgs stads kulturstipendier. Av de 392 stipendier som delades ut 1999-2011 gick endast 20 till författare.

Vi vill stärka litteraturen i Västra Götaland. Därför föreslår vi:

- Att regionen gör en genomlysning av litteraturens ställning och lyfter litteraturen i den nya kulturstrategin.
- Att regionen underlättar för förlag, litterära tidskrifter och nätverk att etablera sig och växa i regionen.
- Att regionens kommuner säger absolut nej till att lägga ut bibliotek på entreprenad. För att säkerställa mångfald och kvalitet måste biblioteken förbli vår gemensamma egendom. Bara på det viset kan biblioteken skyddas mot kommersiella avvägningar och privata vinstintressen.
- Att regionens skolor satsar på regelbundna författarbesök. Skolan har en unik chans att introducera barn och ungdomar i lustfyllt läsande. Författare är en resurs som kan bistå lärarna i det arbetet.
- Att Göteborgs kommun återinför arbetsstipendier för författare och att de grupper med sakkunniga som bereder kommunens kulturstipendier ska innehålla minst en författare och/eller bibliotekarie.⁷⁴

För mer detaljerad information se bilaga 14 som är en sammanställningen av vilka stipendier och bidrag som kan utgå till författare och till produktion av litteratur i olika län/regioner.

8. LITTERATUREN OCH SKRIVANDET I KULTURPLANERNA

Denna kartläggning av litteraturens situation i Norrbotten ska ju, är det tänkt, fungera som ett av underlagen för det förestående strategiarbetet. Därför kan det vara intressant, tror vi, att se hur landet i övrigt behandlar "litteraturfrågan". (För fullständighetens skull har vi även inkluderat Norrbottens kulturplan i sammanställningen.) Vi har i det följande plockat fram det som sägs om litteratur som eget kulturområde, egen konstform i de regionala kulturplaner som tagits fram enligt den statliga samverkansmodellen. De två enkla frågor vi har ställt materialet är: vad skrivs om litteratur? Hur ser utvecklingsplanerna ut? Länkar till planerna finns samlade på Statens kulturråds hemsida:

<http://www.kulturradet.se/sv/verksamhet/Modell-for-kultursamverkan>

Något förenklat kan man dela in planerna i tre kategorier, dels sådana som skriver om litteratur på samma nivå som övriga kulturyrtringar, dels sådana som behandlar litteraturen under en annan huvudrubrik (vanligen Regional biblioteksverksamhet) och dels sådana som har lämnat litteraturen i princip helt och hållet utanför kulturplanarbetet.

---

⁷⁴ Stärk litteraturen i Västra Götaland. Expressens nätupplaga: <http://gt.expressen.se/1.2529611>. Publicerad 2011-08-16.

Till den första kategorin hör **Blekinge** som under rubriken *Litteratur och berättande* (s.56-57) i Blekinges regionala kulturplan 2012-2014 redogör för regionens rika litterära tradition och för den aktuella breda verksamheten med Sveriges äldsta skrivarklubb med cirka 80 medlemmar, en nobelpristagare, tre litterära sällskap, berättarnätverket Berättelser under eken, digital storytelling med mera. Men det man saknar idag är en strategi för hur litteratur och berättande ska utvecklas. Det är utmaningen. Under 2012-2014 ska därför

- Länsbibliotek Sydost tillsammans med bibliotekschefer i regionen ta fram en strategi och vision för litteratur och berättande i Blekinge,
- Blekinge Läns Bildningsförbund återuppta arbetet med en referensgrupp för litteratur och berättande,
- Olofströms kommun fungera som en motor i arbetet med litteratur och berättande,
- Olofströms kommun tillsammans med Region Blekinge initiera ett projekt kring barn och ungas skrivande och genom att utnyttja ny teknik och sociala medier nå hela regionen.

Också Regionförbundet södra Småland och Landstinget Kronoberg har i Regional kulturplan för **Kronobergs län** 2012-2014 fört samman *Berättande och litteratur* (s. 28, 47-48).

Utgångspunkt för diskussionen är den ideella organisationen Berättarnätet Kronoberg som driver Sagomuseet i Ljungby och vars mål är att ”stimulera det muntliga berättandet i alla dess former, dess sagor och sägner, och de folkliga traditioner som förknippas med detta”. Det regionen prioriterar är utvecklingen av en ”[p]lattform för det fria ordet”. Utvecklingsarbetet ska bygga vidare på de satsningar som Växjö kommun redan påbörjat i syfte just att ”skapa en plattform kring författare, litteratur och skrivande där även länets berättartradition kommer att tas tillvara. Ett exempel är att lyfta fram länets framstående författare med ett litteraturpris till nobelpristagaren Pär Lagerkvists minne. Växjö kommun utreder även möjligheten för uppstartandet av ett författarmuseum samt beslutet att bli Sveriges femte fristad”.⁷⁵

Jönköping inleder avsnittet *Litteratur* (s. 17) med att uttrycka sin vilja inom området:

Jönköpings län vill

- medverka till att erbjuda möjligheter för litterärt skapande i länet
- stödja ökad profilering av författare och litteratur knutna till länet
- genomföra ett aktivt mottagande av fristadsförfattare i länet
- utveckla fler litterära mötesplatser.

Vidare skriver man: ”Litteraturen som en konstform öppnar nya perspektiv och arenor. En ökad uppmärksamhet bör därför ges åt det litterära skapandet i länet och förmedlandet av detsamma och vilka förutsättningar som denna verksamhet bedrivs idag. Författarskap som uttryck för det mångkulturella samhället skall uppmärksammas.”

Regionförbundet i **Kalmar** län lyfter fram sitt starka litterära arv under rubriken *Litterär verksamhet* (s. 16-17). Författare som Vilhelm Moberg, Stagnelius, Albert Engström, Johan Theorin hör till bygden. Och naturligtvis är Astrid Lindgrens Näs i Vimmerby ett betydelsefullt kultur- och utbildningscentrum i regionen. Regionen kan över huvud taget visa upp en livaktig litterär verksamhet, men saknar en

uttalad strategi för litteratur och berättande. Genom att utreda förutsättningarna för litteraturens roll som konstform i länet kan vi också få vägledning kring vad som

---

⁷⁵ Fristad innebär att kommunen/regionen/länet tar emot en professionell skribent som lever under hot i sitt hemland och under minst ett år erbjuder denne ekonomiska förutsättningar att leva och verka i kommunen. I åtagandet ingår också att skapa förutsättningar till litterär gemenskap och dialog med svenska kolleger, läsare och publik. I Sverige är Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala fristäder. Se www.kulturradet.se/sv/verksamhet/fristadsforfattare

behöver göras för att stärka området. Det behöver också genomföras en kartläggning av barns och ungas möjligheter att utveckla skrivandet. Denna kartläggning ska även omfatta verksamma författare i länet och deras upplevelse av att verka i regionen. En viktig del i utvecklingsarbetet är också att stärka och utveckla samverkan [med] författarcentrum Syd. Under 2012-2014 ska vi:

- Stärka och utveckla litterära mötesplatser i länet, såväl fysiska som digitala.
- Kartlägga barns och ungas möjligheter att utveckla skrivandet.
- Kartlägga antalet verksamma författare i länet.
- Utredda förutsättningarna för litteraturens roll som konstform i Kalmar län.

Regional kulturplan för **Skåne** 2011-2012 kan under rubriken *Litterär verksamhet* (s. 20, 43-44) peka på starka och välfungerande litterära nätverk, institutioner, festivaler, förlag med mera. Utvecklingsområdena är dessa för innevarande tidsperiod (s. 20):

- stärka litteraturens regionala aktörer och nätverk
- i olika utvecklingsprojekt uppmärksamma skönlitteraturen som konst
- stödja läsfrämjande insatser för barn och vuxna i form av samarbete mellan forskning/högskola, vård, skola, bibliotek och andra litterära nätverk
- stärka och utveckla litterära mötesplatser och deras arrangörer
- öka antalet fristadsförfattare inom regionen
- utveckla bibliotekens arbete med skönlitteraturen

Kulturplan 2011-2013 **Norrbottnen** innehåller ett kapitel kallat *Den norrbottniska litteraturen och dess författare* (kapitel 13, s. 34-36). Kortfattat beskrivs här författares och förlags verksamhet och villkor. Litteraturen på minoritetsspråk ägnas ett särskilt avsnitt. Kapitlet mynnar ut i

13.8 Kulturplanens prioriteringar

- Under perioden utforma strategi för litteratur, skrivande och läsning för länet
- Följa upp relationen behov och faktisk utgivning av litteratur till och från våra minoritetsspråk

Västerbotten skriver engagerat i sin kulturplan 2012-2015 under rubriken *Bibliotek och litteratur* (s. 24-27) om sina stora författare, om litteraturens betydelse för övriga konstarter, om litterär turism, om länets rika litterära verksamhet över huvud taget med många aktiva litteratursällskap, föreningar och förlag. Om förlag konstaterar man att "[d]et finns behov av affärsstödjande insatser, exempelvis i form av utbildningar, för att ge förlagen ökade möjligheter till genomslag på den nationella marknaden". Men när man kommer till prioriterade utvecklingsområden är skrivningen allmänt hållen (s. 26):

Skapa förutsättningar för [att] stärka det litteraturfrämjande arbetet i hela länet, med särskilt fokus på att synliggöra och marknadsföra länets författare.

Till den kategori som inte förärat litteraturen en egen identitet hör **Halland**, som behandlar skrivandet/litteraturområdet under rubriken *Regional biblioteksverksamhet* (s. 61-65). Några mer ingående resonemang förs dock inte. Man skriver under underrubriken *Delaktighet och skapande*: "Ett uttryck för delaktighet i samhället är litteratur och skrivande. Det är en konstform som kan utvecklas med regionalt stöd. Många skriver och en del av dem vill publicera sig för att möta en publik. Detta gör det angeläget att främja halländskt författarskap och att tillgängliggöra berättelser från och om Halland." Och som en utvecklingsmöjlighet vill man "[i]nrätta en funktion för halländskt skrivande och litteratur som konstform. Stärka författarskap som kreativ näring i Halland" (s.64).

Också **Västernorrland** behandlar litteraturen under *Regional biblioteksverksamhet* (s. 43-45); *Litteratur och skrivande* lyfts fram som ett av utvecklingsområdena:

Skrivandet är en konstnärlig och kreativ verksamhet och en profession men även ett uttryck för allmän delaktighet i den pågående berättelsen om vårt samhälle. Västernorrländskt författarskap ska stimuleras liksom barns och ungdomars uttrycksbehov och skrivande som uttryck för delaktighet i vårt demokratiska samhälle. Under perioden ska biblioteken verka för att en funktion på regional nivå med fokus på skrivande och litterär konstform inrättas.

Som första punkt under *Regional biblioteksverksamhet* (s. 40-42) behandlas *Litteraturen i länet* i Regional kulturplan för **Jämtlands län** 2012-2014. Här talas om litteraturens ”värde i sig själv”, men framför allt om litteraturen som kreativ näring som kan ”resultera i bokförlag och besöksmål men även litteraturvandringar, filminspelningar och mycket annat”.

Kulturcentrum Mankell är exempel på besöksmål som lyfts fram. Man refererar också till en förstudie, *Litterära hållplatser i Mittnorden*, som ska utgöra grunden för både regionala och interregionala satsningar inom litteraturområdet.

I Regional kulturplan i **Örebro län** 2012-2014 sorteras *Skönlitteratur och berättande* under rubriken *Bibliotek* (s. 47-48). Här konstateras att ”[l]itteratur är ett viktigt område för länets kulturliv”, här listas framträdande författarprofiler, allt från Heliga Birgitta till Johan Theorin, och olika verksamheter och aktiviteter som arrangeras i länet, som till exempel bokmässan i Örebro, Svalbo Café i Järle (litterär salong), Örebro universitets kursutbud. Därefter förs ett resonemang om behovet av ”såväl regionala infrastrukturer som nätverk” för samverkan med andra utvecklingsområden i kulturplanen. Som exempel på åtgärder för att främja litteraturens utveckling nämns ett årligt litteraturpris, skrivar- och berättarläger för olika målgrupper, professionella skrivartutbildningar. Planen begränsar dock åtagandet under perioden till en inventering:

Stärk litteraturen som konstform – En inventering av området och dess aktörer ska ge grund för en fördjupad diskussion i syfte att skapa en strategi för fortsatt utveckling.

Sörmland skriver om *Regional biblioteksverksamhet* (s. 45-47) utan att egentligen beröra litteraturproduktionens villkor; de Litterära caféerna nämns dock som ett framgångsrikt exempel på samverkan mellan olika kulturaktörer. Litteratur och skrivande finns med bland utvecklingsområdena, under underrubriken *Läsande*:

- Fortsätta utveckla författarserien Litterära caféer i Sörmland, i nära samarbete med övriga aktörer. Serien är nu på sin femtonde säsong.
- Utveckla samarbetsformer kring skrivar- och läsecirklar i länet.
- Under året lyfta och formulera arbetet med litteraturen som konstform. Planeringen ska ske i nära samarbete med olika aktörer i länet för att samla kunskap och för att utveckla arbetssätt. En kartläggning kan vara en del, en databas kan bli ett resultat. I det sammanhanget finns naturligt den sörmländska litteraturen med.

I Östergötlands kulturplan, levererad av **Regionförbundet Östsam**, kan man under *Regional biblioteksverksamhet* (s. 39-42) läsa att regionen planerar under perioden 2012-2014 att ”[f]ortsätta det aktiva arbetet för att stimulera intresset för litteratur, läsning, berättande och skrivande, samt verka för att nya konstnärliga uttrycksformer får utrymme på biblioteken”.

Västra Götalandsregionen ägnar inte heller någon särskild uppmärksamhet åt författare och skrivande i sitt Underlag till regional kulturplan 2011-2012 (underlaget godkändes av regionfullmäktige 20101102 med smärre tillägg). Man kan dock anta att författare inkluderas i

de resonemang som förs om att ”stärka de fria kulturproducenternas möjligheter att kunna leva på sitt konstnärliga utövande”.

I ett särskilt avsnitt, *Västra Götalandsregionen vill utveckla Tidskriftscentrum*, avhandlas den omfattande kulturtidskriftsproduktionen; där vill man få till stånd ”ett samarbete kring litteraturens och publiceringens nya former, som ju har ett starkt ungdoms- och deltagarperspektiv”. Detta Tidskriftscentrum är ett av de 13 områden och verksamheter som regionen framför allt avser att utveckla.

I **Västmanlands läns kulturplan** berörs över huvud taget inte författandet utöver en kort kommentar där man lyfter fram KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd) som en ”betydelsefull samarbetspartner” (s. 60); man uttalar också en ”ambition att ge kulturskapare möjlighet att verka i Västmanland”(s.61).

Region Gotland tillhör också kategorin regioner/län som inte nämner det litterära skapandet i planen. Författare kan dock sannolikt sorteras in under rubriken *Fria professionella kulturutövare och arrangörer* (s. 23) vilkas villkor man avser att förbättra bland annat genom generösare bidragsgivning.

Gotland har ett betydande internationellt inslag inom kulturområdet. Här finns tre internationella mötesplatser för konstnärer inom ord-bild-ton från Östersjöområdet och Norden. Mötesplatsen för ”ordkonstnärerna” är Östersjöns författar- och översättarcentrum. De två övriga är Baltic Art Center och Visby internationella tonsättarcentrum. Vidare vill man i sin avsiktsförklaring för samverkan med Statens kulturråd ”verka för att ge fristad åt förföljda och/eller hotade författare” (s. 13). Verksamheten vid de tre centrumbildningarna är enligt Region Gotlands uppfattning huvudsakligen ett nationellt ansvar. Utbytet för Gotland är dock stort varför regionen ställer vissa resurser till förfogande och avser att fortsätta med det.

Var finns litteraturen?

Skrivandet och litteraturen som konstform har på det hela taget inte lyckats ta sig in i de regionala kulturplanerna. Varför det förhåller sig så kan – och bör – man naturligtvis fundera över. Kanske kan förklaringen sökas i 8§ i *Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet* (SFS 2010:2012) där det fastslås att de statliga bidragen ska baseras på 2010 års regionala fördelning till nedanstående sju utvalda kulturområden; litteratur är inte ett av de utvalda områdena:

- * professionell teater-, dans- och musikverksamhet
- * museiverksamhet
- * konst- och kulturfrämjande verksamhet
- * regional enskild arkivverksamhet
- * filmkulturell verksamhet
- * främjande av hemslojd
- * biblioteksverksamhet

Vår gissning är att den intima koppling som finns mellan litteratur och bibliotek har medfört att en satsning på bibliotek har betraktats – och betraktas alltjämt – som en satsning också på det litterära skapandet. Och eftersom bibliotek oftast är den största posten i kommunernas kulturbudgetar – och varit så ”så länge man kan minnas” – kan det falla sig naturligt att prioritera andra, mer eftersatta, kulturområden i en ny kulturpolitisk situation, vilket ju samverkansmodellen måste ses som. Vi vill inte tolka tomheten i kulturplanerna som en medveten ligkiltighet för litteratur från politiskt håll, vi ser den snarare som en olycklig brist på analys av de olika kulturyttringarna i regionen. Något överraskande är det kanske att författarkåren inte i någon större utsträckning engagerar sig i denna fråga. Det enda undantag vi stött på är det tidigare citerade öppna brevet från en grupp västsvenska författare där de

påtar bristen i den regionala kulturpolitiken på stöd och insatser som syftar till att förbättra författarnas och litteraturens villkor.⁷⁶

---

⁷⁶ När vi just avslutat vår kartläggning skickar Sveriges författarförbund ut ett pressmeddelande med rubriken ”Litteraturens värde i regionernas kulturplaner” (2012-06-01) där man ur olika aspekter lyfter fram det skrivna ordets och författarnas betydelse för samhället, se bilaga 20.

9. LITTERATURFÖRTECKNING

Andersson, Bengt: *Kultur i teori och praktik*. Norrbottens Bildningsförbunds förlag 1967.

Andersson, Bengt: Människans andra natur [Om nedläggningen av Skrivarförlaget]. *Norrländska Socialdemokraten* ; 1990-07-02.

Barkman, Clas: Bästsäljarna slukar marknaden. *Dagens Nyheter* ; 2010-09-21.

Barkman, Clas: Bokbranschen rustar med e-böcker. *Dagens Nyheter* ; 2011-11-12.

Barkman, Clas: Allt färre books blir böcker. *Dagens Nyheter* ; 2011-11-19.

Bohlund, Kjell: *Bokmarknaden 2010*. Rapport från Svenska Förläggareföreningen, SvF. Stockholm 2010.

Branschstatistik 2010. Rapport från Svenska Förläggareföreningen, SvF. Stockholm 2011.
http://forlaggare.se/media/41030/svfstat_2010%20web.pdf

Dahlman, Pontus: Bokkrönikan: Make it new! Bokmarknaden har blivit lika nyhetsdriven som modebranschen. *Dagens Nyheter* ; 2010-01-30.

Fahlgren, Erika: Förändringens tid i bokbranschen. Ökad försäljning via nätet slår mot bokhandlare. *Göteborgs-Posten* ; 2006-08-06.

Fleischer, Rasmus: *Boken*. INK Bokförlag 2011.

Fleischer, Rasmus: *Biblioteket*. INK Bokförlag 2011.

Recensioner: Herold, Richard: Låt boken vara långsam i fred. *Dagens Nyheter* ; 2011-11-21.

Hofman, Andrea: Fleischer gör det bra. *BiS* ; 2011, nr 3, s. 20.

Kolmisoppi, Mats: Bokens nio liv. *Helsingborgs Dagblad* ; 2011-10-15.

Nauwerck, Malin: Är detta en bok? *Tiden* ; 2011, nr 4, s. 52-53.

Ågren, P O: Böcker äger rum. Perspektiv: P O Ågren om boken och biblioteket i en tid av digital transformation. *Västerbottens-Kurirens nätupplaga* ; 2011-11-03)

Folkbildaren och utbildaren Bengt Andersson. Tornedalica ; 1987, nr 44.

Framtiden är nu. Kultursverige 2040 / redaktörer: Tobias Nielsén & Sven Nilsson. Volante QNB Publishing 2010.

Fredriksson, Ulf: Hur 15-åringars läsning förändrats mellan 2000 och 2009. Resultat från PISA-undersökningarna. Ingår i: *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*. SOU ; 2012 : 10, s. 95-110.

Frimansson, Inger: Norrlands förlag – det självklara gräsrotsperspektivet. *Svensk Bokhandel* ; 1997, nr 17, s. 13-25.

Groth, Östen: Skrivarförlaget i myt och verklighet. *Norrländska Socialdemokraten* ; 1990-09-17.

Gröndahl, Satu: Den tornedalska litteraturen / Satu Gröndahl, Matti Hellberg & Mika Ojanen. Ingår i: *Litteraturens gränsländ – invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* / redaktör: Satu Gröndahl. Uppsala : Centrum för multietnisk forskning 2002, s. 139–[170].

Hammar, Sigvard: ”Jag är av adelssläkt” [Om nedläggningen av Skrivarförlaget]. *Norrländska Socialdemokraten* ; 1990-07-13.

- Hansson, Joacim: Folkets bibliotek? Texter i urval 1994-2012. BTJ Förlag 2012.
- Heikka, Gustaw: Sámi Girjjit – förlaget i det samiska skriftspråkets tjänst. *Samefolket* ; 1989, nr 3, s. 26-27.
- Hirvonen, Vuokko: Bild och text hand i hand. Om mångkunniga samiska författare. Ingår i: *Fataburen 2008. För Sápmi i tiden*. Nordiska museets förlag 2008, s. 186–203.
- Hirvonen, Vuokko: Samiska kvinnoförfattare. En historik över hundra år av skrivande. Ingår i: *Litteraturens gränsland – invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* / redaktör: Satu Gröndahl. Uppsala : Centrum för multietnisk forskning 2002, s. 181–[200].
- Höijer, Björn-Erik: Författarens situation i norr. Ingår i: *Vänner i norr. Från Nordkalottöverläggningarna i Kiruna och Piteå 1962* / Utgiven av Föreningen Nordens Norrbottensskrets 1963, s. 179-187.
- Johansson, Inger: Skrivandet i länet lever. Ta amatörskrivarna på allvar. *Piteå-Tidningen* ; 1985-10-01.
- Kirjoja meänkielelä = böcker på meänkieli*. Norrbottens länsbibliotek 2009.
- Kulturplan 2011-2013. Norrbotten*. Norrbottens läns landsting [2010].
- Kuoppa, Harriet: *Situationen för minoritetsspråket meänkieli i Sverige*. (Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM). Serie D. Meddelanden ; 10. Umeå 2008.
- Larsson, Simon: Västerbotten har det men... hur skulle den författare Norrbotten förtjänar se ut? *Norrbottens-Kuriren* ; 2003-04-10.
- Liljestrand, Jens: Boken är symptomatisk för en epok där litteraturbegreppet är på väg att luckras upp. *Dagens Nyheter* ; 2011-09-17.
- Litteraturens gränsland – invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* / redaktör: Satu Gröndahl. Uppsala : Centrum för multietnisk forskning 2002.
- Litteraturens offentligheter* / Torbjörn Forslid och Anders Ohlsson. Studentlitteratur 2009.
- Litteraturens värden* / Anders Mortensen (red.). Symposium 2009.
- Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*. SOU ; 2012:10.
- Mer än ett språk – en antologi om flerspråkighet i norra Sverige* / redaktörer: Eva Westergren och Hans Åhl. 2:a reviderade och omarbetade upplagan. Norstedts akademiska förlag 2007.
- Nordlund, Eva: Skrivarförlaget. *Kultur-Kontakt* ; 1988, nr 4, s. 363-365.
- Nordlund, Eva: Skrivarförlaget – en fågel Fenix? *Norrländska Socialdemokraten* ; 1990-03-29.
- Nordström, Regine: Vem läser samiska böcker? Om förlag som producerar litteratur på samiska. Ingår som bilaga 3 i: *Plan för samiskt bibliotek i Sverige – rapport från biblioteksutredningen*. Jokkmokk : Sametinget 2003.
- Norrbottensskrivare*. Norrbottens Bildningsförbund [1972].

- Nyberg, Sven: Skrivandets vändor. Ingår i: *Lära till lärare i norr – lärarutbildningen i Luleå 100 år*. Luleå Universitet 2007, s. 215-224.
- Nyberg, Sven: När kommer er första nobelpristagare? *Provins* ; 1996, nr 2, s. 36-37.
- Nyberg, Sven: Nyberg om skrivandet i Norrbotten. *Provins* ; 1982, nr 1, s. 22-24.
- Nyberg, Sven: Skrivarkurs för amatörer en tioårig tradition i Vörå. *Norrländska Socialdemokraten* ; 1978-08-29.
- Pekkari, Karl: Kulturen i skolan och skolan i kulturen. Ingår i: *Folkbildaren och utbildaren Bengt Andersson*. Tornedalica ; 1987, nr 44, s. 55-69.
- Pettersson, Jan-Erik: *Vad gör de på bokförlagen?* Rapport från Svenska Förläggareföreningen, SvF 2011.
- Pohjanen, Bengt: *som en järv i nacken på en flyende ren – en vision av litteratur och mångkultur i Barentsregionen*. Överkalix : Barents Literature Centre s.a.
- Rabe, Annina: Litteraturen behöver proffs. *Svenska Dagbladet* ; 2012-03-06.
- Rask, Peo: Litteratur på undantag [1]. *Norrländska Socialdemokraten* ; 2011-05-05.
- Rask, Peo: Litteratur på undantag [2] *Norrländska Socialdemokraten* ; 2011-05-06.
- Rask, Peo: Boken ingen vanlig vara. *Norrländska Socialdemokraten* ; 2011-06-09.
- Renman Claesson, Katarina: Författaren i den digitala världen – en upphovsrättslig analys. Ingår i: *Författaren i den digitala tidsåldern. En studie beställd av den nordiska digigruppen*. Stockholm, 2009.
http://www.juridicum.su.se/iri/docs/F%C3%B6rfattaren_i_den_digitala_v%C3%A4rlden/200909.pdf (2012-01-03).
- Rosén, Monica: Förändringar i läsvanor och läsförmåga bland 9- och 10-åringar. Resultat från internationella studier. Ingår i: *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*. SOU ; 2012 : 10, s. 111–136.
- Schmidt, Lars: Bokhandelsdöden breder ut sig. *Svensk Bokhandel* ; 2010, nr 4, s. 12-21.
- Schultz Nybacka, Pamela: *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading*. Diss., Stockholm University 2011.
- Artiklar i anslutning till avhandlingen*: Enbohm, Henrik C.: Hon har pennan riktad mot litteraturpolitiken. Avhandling lanserar nytt begrepp för att tydliggöra bokens särställning. [Intervju] *Författaren* ; 2011, nr 4/5, s.6-7.
- Mazzarella, Merete: Bokonomi – ett eget värde. *Uppsala Nya Tidning* ; 2011-10-03.
- Mazzarella, Mereta: Bokens kretslopp. Litteraturen lever – både i världen och på dasset. *Sydsvenskan* ; 2011-12-19.
- Bokonomi: ett nytt sätt att se på böcker. Pressmeddelande från Stockholms universitet ; 2011-05-27.
- Schultz Nybacka, Pamela: *Människans väg till boken – en studie om böcker och läsande efter momssänkningen*. Akademia.edu 2005.
http://sh.akademia.edu/PamelaSchultzNybacka/Papers/629348/Manniskans_vag_till_boken_En_studie_om_bocker_och_lasande_efter_momssankningen

Skogsberg, Lennart: Norrbotten fadder för grävarrörelsen. *Byggnadsarbetaren* ; 1986, nr 8, s. 22-23.

Skugge, Linda: De förlegade. *Expressen* ; 2009-09-24.

Steiner, Ann: Läsarnas marknad, marknadens läsare. Reflektioner över litteraturens materiella villkor. Ingår i: *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*. SOU ; 2012 : 10, s. 27–43.

Steiner, Ann: Kvalitet, pengar och läsoplevelser. Litteraturens värde på bokmarknaden. Ingår i: *Litteraturens värden / Anders Mortensen (red.)*. Symposium 2009, s. 160-172.

Steiner, Ann: Litteratur. Utmanad men inte hotad. Ingår i: *Framtiden är nu. Kultursverige 2040* / redaktörer: Tobias Nielsén & Sven Nilsson. Volante QNB Publishing 2010, s. 134-140.

Steiner, Ann: *Litteraturen i mediasamhället*. Upplaga 2:1. Studentlitteratur 2012.

Stenström, Reetta: Ladda ner på minoritetsspråk. *Bibliotek för alla* ; 2011, nr 2, s. 12.

Stolz-Öström, Iris: Kultur för regional mobilisering / Iris Stolz-Öström, Kjell Öström. Ingår i: *Folkbildaren och utbildaren Bengt Andersson*. Tornedalica ; 1987, nr 44, s. 69-73.

Stärk litteraturen i Västra Götaland. *Expressens nätupplaga* ; 2011-08-16.

Svedjedal, Johan: Berättelsen om berättaren. *Dagens Nyheter* ; 2011-08-11.

Svedjedal, Johan: *Författare och förläggare och andra litteratursociologiska studier*. Gidlunds 1994.

Svedjedal, Johan: Förläggare och det litterära värdet. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* ; 2009, vol. 30, nr 1, s. 9-26.

Svedjedal, Johan: *Den sista boken*. Wahlström & Widstrand 2001.

Svensson, Julia: Förlaget på ständig turné [Förlaget Aglaktuq]. *Dagens Nyheter* ; 2011-10-15.

Sveriges författarförbund: Litteraturens värde i regionernas kulturplaner. Pressmeddeland 2012-06-01.

Söderberg, Marianne: Naturnära förläggare [Förlaget DAT]. *Norrbottens-Kuriren* ; 2001-04-07.

Söderlund, Petra: Författaren och den digitala världen. Ingår i: *Författaren i den digitala tidsåldern. En studie beställd av den nordiska digigruppen*. Stockholm 2009, s. 21-89.
http://www.littvet.uu.se/digitalAssets/26/26612_forfattarenochdendigitalavarlden.pdf (2012-01-03).

Vedin, Maria: *Litteratur och textproduktion i Norrbotten*. Norrbottens läns landsting 1998.

Vedin, Maria: Litteraturen struntar i geografin. *Norrländska Socialdemokraten* ; 1997-08-06.
Debatt: Pelle Lindblom: ... men struntar geografin i litteraturen. *Norrländska Socialdemokraten* ; 1997-08-12.

Winkler, Lars: Fokus: Behovstryck Print on demand skapar nya möjligheter. *Svensk Bokhandel. Nätupplagan* ; 2011-05-05.

Winkler, Lars: Fokus: Gränslös konkurrens. Gränslösa böcker skapar ny värld. *Svensk Bokhandel. Nätupplagan* ; 2011-08-25.

Winkler, Lars: Fokus: Gränslös konkurrens. Går direkt till tidningarna. *Svensk Bokhandel. Nätupplagan* ; 2011-08-25.

Öberg, Kjell: *Rubus Arcticus : 15 reportage om kulturens åkerbär* / text: Kjell Öberg ; foto: Anders Alm. Norrbottens läns landsting 2011.

10. BILAGOR

1. Black Island Books: 72 utgåvor 1992 – 2011
2. Barents Publisher (Barents Publisher – FIN, Barentsförlaget, Barents): 68 utgåvor 1997 - 2011
3. Lumio: 72 utgåvor 2000 – 2011
4. KirunaTidningen
5. Friare liv: 32 utgåvor 2003 – 2011
6. PUF-förlag: 7 utgåvor 2008 – 2011
7. Kaamos: 35 utgåvor 1985 – 2011
8. Meänkielen förlaaki: 18 utgåvor 2005 – 2011
9. Sámi Girjjit: 46 utgåvor 1983 – 1997
10. Böcker på nordsamiska utgivna 2011 registrerade i BURK och Libris
11. Adresser till förlag i Norrbotten och till förlag för egenutgivning
12. Författare & förlag – en ofullständig sammanställning
13. Ur Ord&visors webbsida (2011-11-03)
14. Sammanställning av stipendier och bidrag i olika län/regioner
15. Sammanställning av svar från norrbottensförfattare på enkät om ”skrivandets villkor” i Norrbotten
16. Om institutioner som genomför läsvaneundersökningar
17. Författarbesök på Norrbottens bibliotek år 2010 – 2011
18. Medverkande norrbottensförfattare i montern vid mässan Bok & Bibliotek 2005 – 2010
19. Stockholmarna köper mest – norrbottningarna minst
20. Sveriges författarförbund: Litteraturens värde i regionernas kulturplaner. Pressmeddelande 2012-06-01